

236 zprávy '85

KRAJSKÉHO
VLASTIVĚDNÉHO MUZEA
V OLOMOUCI

OD POROBY K VÍTEZSTVÍ

V letošním roce si připomínáme 40 let od vyvrcholení národně osvobozenického boje československého lidu a osvobození naší vlasti Sovětskou armádou. Tento mezník je závažným podnětem k hledání poučení, jímž minulé události mluví k dnešku, k současnému boji proti válce, za mír a společenský pokrok.

U příležitosti tohoto významného výročí uspořádalo Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci řadu akcí, a to jak výstavního, tak i kulturně výchovného charakteru. Jedním ze stěžejních činů se stala vedle vybudování Památníku protifašistického odboje a javoříčské tragédie výstava nazvaná Od poroby k vítězství. Výstava byla instalována ve Velkém sále KVMO v době od 11. dubna do 30. června 1985.

Cílem výstavy bylo připomenout pomocí dokladového materiálu nejen vítězný postup Sovětské armády při osvobozování naší vlasti, ale také události, které osvobození předcházely. Do sledovaného rámce let 1938 až 1945 patřilo hnutí na obranu republiky, mnichovský diktát a zábor pohraničí, vytvoření tzv. protektorátu, perzekuce obyvatelstva a především národně osvobozenický boj našeho lidu proti fašistickým okupantům. Značná pozornost byla věnována osvobozovacím bojům Sovětské armády na území dnešního olomouckého okresu.

K dokumentaci uvedeného období bylo na výstavě využito dokladů vztahujících se zejména k našemu regionu, i když nebylo možno pomínout materiály obecnějšího významu. Jako základní prostředek pro názornou dokumentaci uvedeného období byl pro svou sdělnost využit fotografický materiál, doplněný původními dokumenty — tisky, vyhláškami, letáky a písemným materiálem z doby činnosti okupačních úřadů na území Československa. Velká většina vystavených dokumentů pocházela ze sbírek fotoarchívů a fondů oddělení dokumentace současnosti. Rozsah a společenský význam výstavy si vyžádaly i spolupráci s jinými institucemi — Okresním archivem v Olomouci, olomouckou pobočkou Státního oblastního archivu v Opavě a Muzeem revolučních bojů a osvobození v Ostravě, okresním výborem Českého svazu protifašistických bojovníků v Olomouci a základní školou ve Velkém Újezdu.

Věcné exponáty, instalované na výstavě, přispívající k větší přitažlivosti i názornosti, pocházely jednak ze sbírkových fondů KVMO a jednak byly zapůjčeny Vojenským historickým muzeem v Praze a sovětskou posádkou v Olomouci. Vhodným doplňkem se stala kolekce obecních kronik našeho okresu s retrospektivními zápisy událostí, což představovalo jednu z forem praktického využití kronikářských záznamů.

V úvodní části výstavy bylo poukázáno na to, jakým vážným nebezpečím se po anšlusu Rakouska stalo pro ČSR hitlerovské Německo. Pozornost byla věnována Henleinově sudetoněmecké straně, jejímž jediným cílem bylo vydat Československou republiku na pospas fašistickému Německu. Aktivitu těchto sil nepřátelských republik vyjadřovaly fotografie dubnového sjezdu SdP v Kar-

lových Varech a srazů zfanatizovaného německého obyvatelstva 1. května 1938 ve Šternberku a Uničově.

První polovina roku 1938 však znamenala neustále sílící boj všech demokratických sil proti fašismu a na obranu republiky. V této době bezprostředního ohrožení vedla především KSČ masové akce československého lidu, jak o tom vypovídaly fotografie společného vystoupení českých a německých komunistů a antifašistů na 1. máje v Olomouci nebo plakát na krajskou manifestaci KSČ 21. srpna. KSČ stála také v čele generální stávky, která donutila československou vládu, ochotnou podřídit se Hitlerovu nátlaku, k demisi. Nová vláda gen. Syrového sice vyhlásila 24. září mobilizaci, avšak 30. října přijala mnichovský diktát podepsaný západními spojenci, Itálií a Německem. O těchto pro československý lid pohnutých a tragických událostech svědčily mnohé dokumenty — zprávy v denním tisku o mobilizaci, fotografie signatářů mnichovské dohody, uprchlíků z pohraničí a zejména mapa odstoupeného pohraničí.

Pomnichovské Československo, vedené reakční buržoazií, se stalo hospodářsky závislé na Německu a na jeho nátlak sílily zákroky československé vlády proti demokratickým silám v okleštěné republice. Především proti KSČ, která jako jediná politická strana neustála ve svém boji proti fašismu. Zajímavé byly dokumenty, které následovaly po úředním rozpuštění KSČ v prosinci roku 1939, jako např. zabavení majetku KSČ v obvodu policejního ředitelství Olomouc nebo zákaz vykonávání funkce v obecní radě pro bývalého člena KSČ Josefa Křáčmara z Laštan.

Dne 15. března 1939 okupovala hitlerovská vojska se souhlasem buržoazní reakce české země. Ukázalo se, že zrádná mnichovská dohoda nezastavila fašistické Německo v jeho nástupu k ovládnutí světa a že západní velmoci uvolnily Hitlerovi cestu k rozpoutání války.

Desítky dokumentů líčily průběh a následky okupace. Od proklamace tzv. protektorátu Čechy a Morava v denním tisku a fotografií příjezdu německého vojska do Olomouce po doklady zpravující návštěvníka o situaci v okupovaných českých zemích v roce 1939. Působivé byly nejen symboly nacistické zvůle v našem regionu, jež představovaly internační tábor v místě bývalých štěpánovských železáren a věznice olomouckého gestapa v budově bývalého vojenského soudu, ale i doklady o uplatňování rasistických norimberských zákonů na území protektorátu, které byly zaměřeny proti židovskému obyvatelstvu. Neméně významné byly dokumenty vypovídající o snaze nacistických okupantů zapojit co nejdříve veškeré hospodářství v českých zemích do služeb německého válečného hospodářství.

Demagogické letáčky s výzvami k dělníkům, dobrovolné najímání dělníků na práci do Německa až po dokumenty svědčící o násilném zavlékání českých dělníků na nucené práce. Zajímavé byly doklady o zabrání podniku S. Heikorna (dnešní závody Milo) v Olomouci a Sigma — Pumpy v Lutíně nacisty.

Počáteční odpor proti nacistickým okupantům v letech 1939 až 1940 vedl od pasivního odporu k vytváření ilegálních odbojových organizací. Nejvýznamnější a nejorganizovanější silou v národně osvobozeneckém boji českého lidu byla ilegální KSČ, která vedla český národ k aktivnímu odporu proti nacistickým okupantům za národní i sociální svobodu. V Olomouci bylo ustaveno ilegální krajské vedení KSČ. Na výstavě byla podána síť ilegální organizace KSČ v okrese Olomouc i fotografie významných stranických pracovníků Rudolfa Terera, Ladislava Horníka, Bedřicha Václavka a Oldřicha Stibora. Originální ilegální RP vydávané ÚV KSČ v uvedených letech. Nebyly však opominuty ani významnější nekomunistické odbojové organizace, které působily v našem regionu, ať to byla vojenská ilegální organizace Obrana národa či odbojová skupina „V boj“, vedená Františkem Bartošem v Olomouci-Hodolanech.

Národně osvobozenecké hnutí v českých zemích vzrostlo nebývalou měrou po přepadení Sovětského svazu 22. června 1941 nacistickým Německem. Vstup

Sovětského svazu do války znamenal posílení nadějí na obnovení národní svobody a státní samostatnosti. Tuto situaci nejlépe vystihovala vystavená československo-sovětská úmluva z 18. července 1941, která znamenala uznání ČSR za plnoprávného člena protihitlerovské koalice. Důkazem narůstajících sympatií k Sovětskému svazu byla hesla a nápisy, sledované gestapem na různých místech našeho okresu. Významný byl také nárůst sabotážních akcí, zejména v železniční dopravě.

V září 1941 se stal nejvyšším představitelem okupačního režimu R. Heydrich. S cílem rozbít české odbojové hnutí zahájil hromadná zatýkání a popravy. Nejtěžší období v historii českého národně osvobozenického odboje však nastalo po atentátu na R. Heydricha, který byl proveden parašutisty na pokyn londýnské emigrace. Atentát provedený jako osamocená akce se stal pro okupanty záminkou k rozpoutání zcela bezuzdného teroru, kterým decimovali nepřipravený domácí odboj. Výmluvně působily seznamy popravených během stanného práva, fotografie vypálených Lidic a Ležáků, vitrína s uniformou vězně z koncentračního tábora i vlajka českých vězňů z koncentračního tábora v Buchenwaldu.

Rozhodné vítězství Sovětské armády u Stalingradu v únoru 1943 a těžké porážky fašistického Německa v následujícím roce vytvořily příznivé podmínky pro rozmach odbojového a partyzánského hnutí také v našich zemích. Dalším impulsem pro antifašistický boj se stalo Slovenské národní povstání, jehož průběh a význam byl na výstavě pomocí dokladového materiálu připomenut. Z partyzánských jednotek, operujících v oblasti střední Moravy, zejména na Olomoucku, byla pozornost soustředěna hlavně na partyzánskou skupinu mjr. Aloise Petráše, 1. československou partyzánskou brigádu Jana Žižky a její základnu ve Velké Bystřici, jakož i na jednu ze skupin partyzánského oddílu Jermak.

Pomocí zajímavého fotografického materiálu a map byly na výstavě přiblíženy rozhodující operace sovětských vojsk společně s 1. československým armádním sborem v SSSR při osvobozování naší vlasti. Vítězná karpatsko-dukelská operace, jež se stala nejvýznamnější podporou Sovětského svazu Slovenskému národnímu povstání, otevřela cestu ke konečnému vítězství na našem území. Urputných bojů v rámci této operace se zúčastnili také příslušníci československého armádního sboru z Olomoucka. Mezi vystavenými dokumenty k této části výstavy: zvláště zaujala pozůstalost npor. Aloise Fröhliche, rodáka z Velkého Újezdu, jenž položil svůj život na dukelském bojišti. Návštěvníci měli možnost zhlédnout jeho vyznamenání, frontový zápisník, cestovní pas a svazek bankovek, poškozených smrtící střelou.

Blížící se porážka fašistických vojsk, vzrůstající odpor lidu, vedeného zejména ilegálními organizacemi KSČ a stále častější diverzní akce partyzánských skupin vyvolávaly teror nacistických zločinců a vedly je k bestialním činům na bezbranných civilních obyvatelích. Také Olomoucko postihly tragédie podobné hrůzám v Lidicích, Ležákách, Životicích a v dalších obcích naší vlasti. Nelidsky zasáhli němečtí fašisté proti obyvatelům Zákřova, Přestavlk a Javoříčka. Vystavené fotografie podávaly tak svědectví o kruté bilanci posledního měsíce v době, kdy nacismus byl již fakticky poražen.

Z dalších rozhodujících úderů Sovětské armády významné místo na výstavě připadlo ostravské operaci 4. ukrajinského frontu, jež měla zásadní význam i pro osvobozování Olomoucka. Osvobozovací bojům na území dnešního olomouckého okresu ve dnech 5.—9. května 1945 byla na výstavě věnována značná pozornost. Bohatý fotografický materiál zachycoval postup Sovětské armády od Šternberka, který se stal nástupištěm k osvobození Olomouce. Na 45 fotografií dokumentovalo průběh osvobozování města, vyhlášeného nacisty jako pevnost, počínaje boji o olomoucká předměstí až po soustředěný nápor sovětských jednotek na jeho střed. První dny v osvobozené Olomouci dokumentovaly originální

letáky, vyhlášky a ručně psané záznamy o prvním revolučním Národním výboru Olomouce a prvních činech k obnově hospodářského života města.

Zajímavé fotografie ukazovaly také příchod Sovětské armády a její uvítání místními občany v Uničově, Litovli a v dalších obcích našeho okresu, zejména v Bílsku, Hnojicích, Jívově, Příkazích, Štěpánově, Tršicích, Újezdu u Uničova, Velké Bystřici a Velkém Újezdu. Mnohé z těchto dnes již velmi cenných fotografií se podařilo získat díky dobré spolupráci s kronikáři národních výborů uvedených obcí, a to nejen pro výstavu, ale i za účelem doplnění rozsáhlého fotoarchivu KVMO.

Závěrečná část výstavy připomněla nejmohutnější projev národně osvobozenec-kého boje v českých zemích, jímž bylo květnové povstání v Praze. Toto povstání se stalo společně se závěrečnými boji Sovětské armády součástí mohutné pražské operace, která dovršila osvobození naší vlasti a zároveň konečné vítězství Sovětského svazu nad hitlerovským Německem. Zajímavými exponáty, vztahujícími se k těmto posledním událostem druhé světové války, byly sovětské noviny jako Izvestija, Krasnaja Zvezda, Za pobědu, provolání arm. generála A. I. Jeremenka k německé armádě, provolání naší vlády a mnohé jiné.

Výstava byla koncipována tak, aby co nejvíce doplnila výuku dějepisu a občanské nauky na základních a středních školách. Pro její ideově výchovné využití byl vypracován metodický průvodce, určený především učitelům a ostatním pedagogickým pracovníkům, který je předem seznámil s cílem výstavy, jejím tematickým členěním i stručnou charakteristikou jednotlivých částí. Obdobnou funkci měly i propagační informativní pozvánky zaslané závodním výborům ROH a odbočkám SČSP v olomouckém okrese.

Doprovodným ideově výchovným programem výstavy se stala představení dokumentárního filmu Opus pro smrtihlava, který na základě širších historických souvislostí líčil životní dráhu jednoho z největších válečných zločinců, Reinharda Heydricha. Promítání filmu bylo určeno žákům 8. tříd základních škol a studentům škol středních.

Výstava Od poroby k vítězství se stala jednou z významných akcí, kterými olomoucké muzeum přispělo k oslavám výročí našeho osvobození. Setkala se s velkým ohlasem veřejnosti a svým posláním byla poučná zejména pro naši mladou generaci, aby si uvědomila hrůzy války a zároveň také 40 let života v míru.

Pavel Urbášek

ODBOJ NA TROUBELICKU 1938—1945¹

Odboj v českých obcích v severní části Uničovska je komplexně zpracován v souvislosti s dějinami odboje na Zábřežsku.² Tento rámec jsme se pokusili překročit výzkumem kronik a využitím vzpomínek pamětníků.

Po mnichovském diktátu byla oblast severní Moravy zahrnuta do tzv. V. okupačního pásma s převahou německého obyvatelstva, i když toto zařazení odporovalo předem stanoveným podmínkám.³ Severní Morava byla postupně okupována ve dnech 8.—10. Mjna 1938. Německé okupační jednotky se zastavily na čáře Loštice—Litovel—Štěpánov—Laštany. Ihned po okupaci byla dosavadním starostenským sborem okresu Zábřeh a obecními zastupitelstvími jednotlivých obcí organizována rozsáhlá podpisová akce o navrácení pátého okupačního pásma Česko-

slovensku. Na druhé straně i olomoučtí Němci se snažili o posun hranice směrem do vnitrozemí. V průběhu října došlo k určitým pohraničním změnám, na Uničovsku byly dodatečně obsazeny německým vojskem Renoty a Děříchov a vyklizeny Střelice a Želechovice.

V počátcích okupace se odpor českého obyvatelstva projevil řadou individuálních akcí. Již 1. listopadu 1938 byl v Troubelicích zatčen rolník Josef Domes. Za protistátní výroky byl v Uničově odsouzen a 3 měsíce vězněn.⁴

4. prosince 1938 se konaly v okupovaném pohraničí tzv. doplňovací volby do říšského sněmu, kterých se vedle obyvatel německé národnosti zúčastnili i Češi ve věku od 20 let. Volby měly především dokázat souhlas obyvatelstva s připojením k říši. Nacistické úřady sestavily jednotnou kandidátku se jmény Hitler, Henlein, Frank a voličům byla dána pouze možnost vyjádřit svůj souhlas nebo nesouhlas (Ja nebo Nein).⁵

V ovzduší demagogických slibů, teroru, zastrasování a hluboké deprese se v Troubelicích vyslovilo proti okupačnímu režimu 294 obyvatel z celkového počtu 551 voličů.⁶ Více než 50 % obyvatelstva hlasovalo proti Hitlerovi také v nedaleké obci Lipínka.⁷

30. ledna 1939 v hostinci v Lazcích strhl před místními příslušníky nacistické strany hostinský Josef Škrabal Hitlerovu podobiznu a říšskou vlajku. Ještě ten den byl zatčen, krátce nato odsouzen a vězněn 8 měsíců ve Sternberku.⁸

Jednou z forem, které mohly vést ke vzniku prvních zárodků pozdějších ilegálních odbojových skupin, byl poslech zahraničního rozhlasu. U rozhlasových přijímačů se scházely skupinky lidí, kteří v rozhlasových relacích z Moskvy a Londýna nacházely objektivní zdroje zpráv i výzvy k odporu. V lednu 1942 byly v Troubelicích zatčeny šumperským gestapem Terezie Šelechová a Marie Vajglová za poslech zahraničního rozhlasu a rozšiřování říši nepřátelských zpráv.⁹

Organizovaný odpor proti nacistickým okupantům v českých obcích na Uničovsku byl spojen s ilegální organizací Národní sdružení československých vlastenců, jejíž centrum bylo na Zábřežsku. Již v červnu 1941 došlo v Leštině na Zábřežsku ke schůzce leštinských komunistů s představiteli zábřežské mládežnické skupiny. Tato schůzka položila základ k vytvoření ilegálního Národního sdružení československých vlastenců. K rozmachu činnosti této organizace došlo v roce 1943 v důsledku rozhodujícího zvratu v průběhu druhé světové války. V polovině roku 1943 bylo vytvořeno krajské vedení a schváleny stanovy Národního sdružení československých vlastenců. České obce severně od Uničova byly začleněny do ilegální sítě sedmého okrsku v okrese Zábřeh.¹⁰ Hlavním organizátorem ilegální organizace v českých vesnicích na Uničovsku byl Josef Malínek z Troubelic. Do ilegální práce ho zapojili jeho příbuzní z Dubicka na Zábřežsku. Malínek v průběhu roku 1943 rozšířil ilegální síť Národního sdružení do Šumvaldu, Lazců, Pískova a Lipinky.¹¹ Členové ilegální organizace pořizovali seznamy věrných Čechů i nacistů a kolaborantů, byly vyhotoveny mobilizační plány, pořádány peněžní sbírky pro rodiny zatčených, získávány zbraně a budovány úkryty pro utečence před gestapem. Členové Národního sdružení organizovali sbírky potravin a oděvů pro válečné zajatce, kteří pracovali na nádraží v Troubelicích a v dole Barbora u Úsova. Část mladšího členstva, jejímiž mluvčími byli především bratři Vítkové z Troubelic, se snažila orientovat na aktivní odbojovou činnost včetně sabotáží a destrukcí. Josef Malínek však pokládal aktivní odbojovou činnost v roce 1943 za předčasnou a příliš riskantní. I tak došlo na počátku roku 1944 k sypání písku do ložisek nákladních vagónů v Troubelicích.¹²

Na jaře 1944 však bylo ilegální Národní sdružení československých vlastenců prozrazeno a došlo k rozsáhlé vlně zatýkání, které znamenalo likvidaci této organizace. K prozrazení napomohla příliš široká a rozvětvená síť Národního sdružení i zanedbání metod konspirace při organizování peněžních sbírek pro příslušníky rodin zatčených.

K prvnímu zatýkání na Troubelicku došlo v souvislosti se zadržením Antonína Senka, který byl ilegálně poslán do Jugoslávie. Antonín Šenk na konci roku 1943 uprchl z totálního nasazení v Míši a za pomoci šumvaldské skupiny Jaroslava Konečného a Stanislava Bartla se postupně skrýval v Šumvaldě, Víkřovicích a Zábřehu. Jaroslav Konečný, který úzce spolupracoval s okresním vedením Národního sdružení československých vlastenců v Zábřehu, obstaral Šankovi falešné doklady a zařídil jeho ilegální odchod do Jugoslávie v únoru 1944.¹³ Zadržení Antonína Šenka v Jugoslávii vyvolalo rozsáhlou vlnu zatýkání. 26. dubna 1944 byl zatčen v Šumperku Jaroslav Konečný, v květnu Stanislav Bartl a 14. června 1944 Josef Malínek a společně s ním 10 troubelických občanů — členů Národního sdružení československých vlastenců. Zatýkání unikli a do úplné ilegality přešli bratři Vítkové z Pískova, Josef a Jaroslav Petříkovi z Lipinky a Bořivoj Kyselý ze Šumvaldu.¹⁴

V souvislosti s vlnou zatýkání se několik mladých lidí rozhodlo odejít na Slovensko a zapojit se zde do partyzánského protifašistického boje. Byl mezi nimi i Stanislav Panák z Veleboře, Vojtěch Běhal z Lipinky, Vladimír Verner z Troubelic a tři sovětské zajatci z pracovního tábora u Troubelic. Všichni se zapojili do bojů ve Slovenském národním povstání a později se podíleli na činnosti 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky na východní Moravě, kde Běhal a Verner padli.¹⁵

Členové Národního sdružení československých vlastenců, kteří unikli zatčení a byli nuceni žít v ilegalitě, organizovali odbojové skupiny, které provedly několik zásobovacích, sabotážních a ozbrojených přepadů. Skupina kolem Bořivoje Kyselého v Šumvaldě zapálila na konci roku 1944 a počátku roku 1945 několik stodol v Libině, Benkově a Pískově.¹⁶ Troubelická a pískovská skupina navázala spojení s partyzánskými skupinami na Zábřežsku a Šumpersku, které zásobovala výbušninami z dolu Barbora u Úsova. Troubeličtí se pokusili o neúspěšný atentát na dozorce zajateckého tábora v Troubelicích Rendu.¹⁷

Tragicky skončil pokus mladých odbojářů z Troubelic, Pískova a Králové o získání zbraní v autoopravně v Šumperku. 14. března 1945 padl do léčky nastražené šumperským gestapem Miloš Vítek. Do konce března byli pozatýkáni Jan Vítek, bratři Oldřich a Jaromír Spurný z Pískova, Oldřich Dušek, Rudolf Otevřel, Jan Polák a Antonín Vlček z Troubelic. Všichni byli společně s dalšími 8 vlastenci z Bludova a Dolních Studének zastřeleni 31. března 1945 na střelnici v Bratrušově.¹⁸

Bratrušovská tragédie byla jedním z největších fašistických zločinů na střední Moravě v letech 1938—1945.

P o z n á m k y :

- 1 Jedná se o české obce Troubelice, Šumvald, Lazce, Pískov, Lipinka severně od Uničova
- 2 Jde o monografické práce a časopisecké studie Josefa Bartoše
- 3 Blíže viz: Bartoš, J.: Boj o hranici v roce 1938 na severní Moravě, Severní Morava, sv. 23, 1972, s. 3—12.
- 4 Pamětní kniha obce Troubelice
- 5 Bartoš, J.: Odboj proti nacistickým okupantům na severní Moravě, Šumperk 1975, s. 17.
- 6 Pamětní kniha obce Troubelice
- 7 Bartoš, J.: Odboj proti nacistickým okupantům na severní Moravě, Šumperk 1975, s. 18.
- 8 Kronika Lazců
- 9 Pamětní kniha obce Troubelice
- 10 Bartoš, J.: Odboj proti nacistickým okupantům na severní Moravě, Šumperk 1975, s. 34.
- 11 Záznam rozhovoru s Janem Pavlíkem z Troubelic, Kronika Lazců. K předním organizátorům patřili Bedřich Kyselý a Jaroslav Konečný ze Šumvaldu, Josef Polák, Jan Pospíšil a Jaroslav Dubový z Lazců, bratři Vítkové z Pískova, bratři Petříkovi z Lipinky.
- 12 Záznam rozhovoru s Janem Pavlíkem z Troubelic.
- 13 Záznam rozhovoru s Bořivojem Kyselým ze Šumvaldu.
- 14 Bartoš, J.: Po stopách odboje pod Bradlem. Vlastivědné zajímavosti č. 179, Šumperk 1980. — Pamětní kniha obce Troubelice. — Záznam rozhovoru s Jaroslavem Petříkem z Lipinky.
- 15 Blíže viz: Bartoš, J.: Severní Morava a Slovensko v roce 1944, Severní Morava, sv. 27, 1974, s. 3—10.

- 16 Záznam rozhovoru s Bořivojem Kyselým ze Šumvaldu.
 17 Zapletal, M.: Na úsvitě svobody. Bratrušovská tragédie 31. března 1945. Šumperk, VO v Šumperku 1967, s. 8.
 18 Blíže viz: Zapletal, M.: cd.

Prameny a literatura:

Pamětní kniha obce Troubelice

Kronika Medlova

Kronika Lazců

Kronika Králové

Pamětní kniha města Osova

Záznamy rozhovorů s pamětníky: Jan Pavlík z Troubelic, Bořivoj Kyselý a František Dubový ze Šumvaldu, Jaroslav Petřík z Lipinky.

Bartoš, Josef: Odboj proti nacistickým okupantům na severní Moravě. Šumperk 1975.

Týž: Po stopách odboje pod Bradlem. Vlastivědné zajímavosti č. 179, Šumperk 1980.

Týž: Boj o hranici v roce 1938 na severní Moravě. Severní Morava, sv. 23, 1972, s. 3–12.

Týž: Severní Morava a Slovensko v roce 1944. Severní Morava, sv. 27, 1974, s. 3–10.

Zapletal, Miroslav: Na úsvitě svobody. Bratrušovská tragédie 31. března 1945. Šumperk, VO v Šumperku 1967.

Jaroslav Dopita

MEDAILE PRŮMYSLOVÝCH VÝSTAV V OLOMOUCI

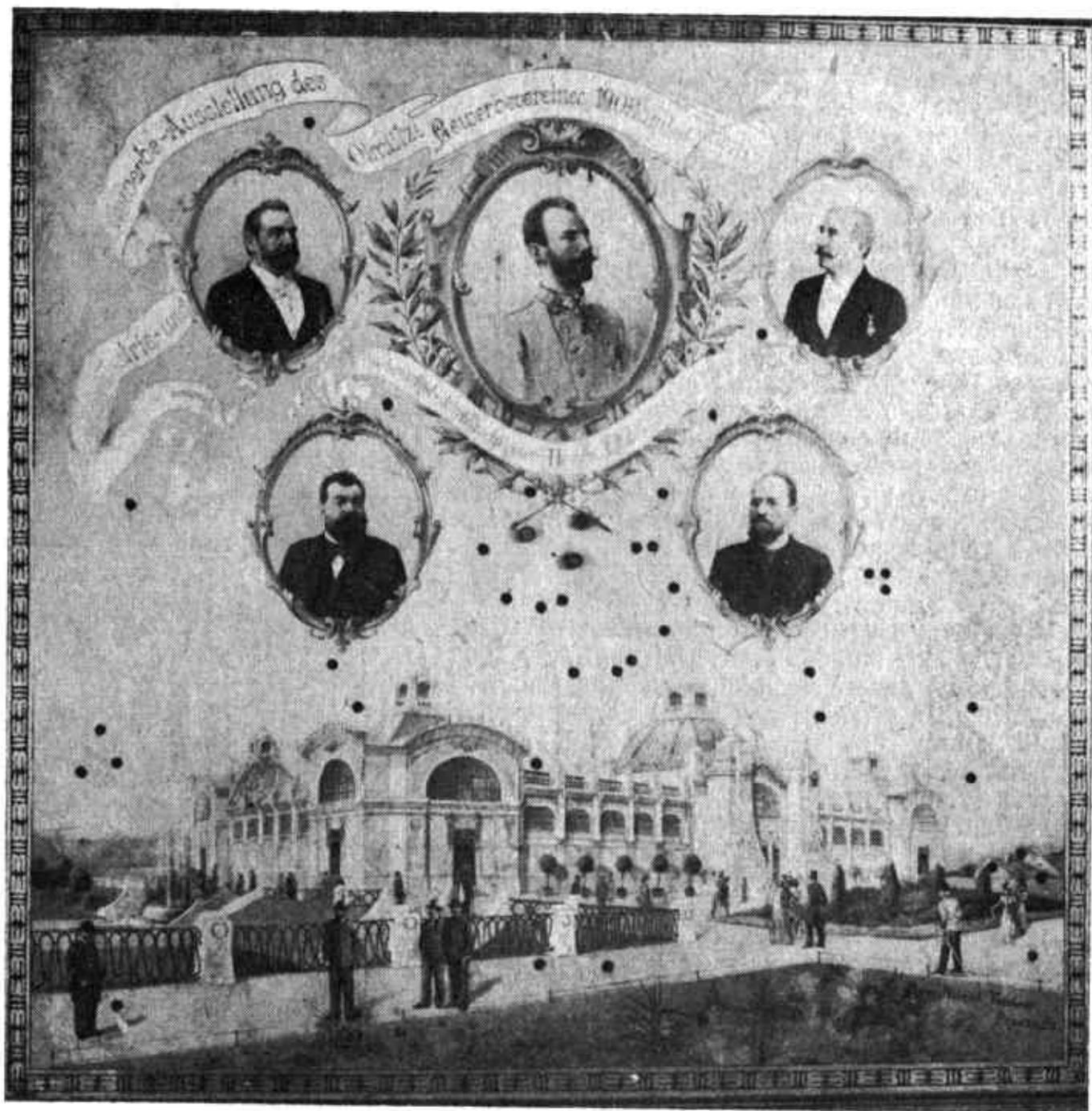
Podmínky pro rozvoj průmyslu a pořádání průmyslových výstav se vytvořily v Olomouci poměrně pozdě, až po zrušení pevnostního statutu města a zbourání hradeb, koncem 19. století. Organizační zázemí pro konání výstav bylo v té době vytvořeno, protože Olomouc byla od roku 1850 sídlem Obchodní a živnostenské komory¹ a působil zde velmi agilní Gewerbeverein, který později zajišťoval všechny průmyslové a živnostenské výstavy. Tyto výstavy se staly účinnou propagací rozvíjejícího se průmyslu, techniky a nových vynálezů. Významným propagačním momentem a neodmyslitelnou součástí každé výstavy bylo udělování státních a výstavních medailí. Reprodukce těchto medailí si ocenění výrobci pohotově zdobili své reklamní materiály a záhlaví firemních dopisních papírů.

K uspořádání první průmyslové a živnostenské výstavy v Olomouci došlo ve dnech 17. července až 11. září 1892. Exponáty byly instalovány v areálu městské střelnice ve výstavních pavilónech, část v budově německé reálky na Mořickém náměstí.² Výstavu obleslalo 257 firem a porota udělila celkem 160 medailí, z toho 60 státních a 100 výstavních. Počet státních medailí (Čestná cena c. k. ministerstva obchodu)³ určovalo příslušné ministerstvo. Pro tuto výstavu povolilo 20 stříbrných a 40 bronzových medailí.⁴ Na hranu těchto medailí býval obyčejně vyražen letopočet, název a místo výstavy.⁵

Ražbu výstavní medaile objednal pořadatel výstavy podle požadavků poroty. V roce 1892 bylo předáno 30 zlatých, 40 stříbrných a 30 bronzových výstavních medailí.⁶ Označení kovu u výstavních medailí je na rozdíl od státních cen pouze symbolické. Ve skutečnosti jsou raženy z pozlaceného a posťříbřeného bronzu. Existují však i exempláře ražené ve stříbře.⁸ Ražbu výstavní medaile s poprsím protektora, arcivévody Otty Františka Josefa provedl vídeňský rytec Johann Schwerdtner.

Olomouc, upomínková medaile na II. průmyslovou a živnostenskou výstavu v Olomouci r. 1902, 1. a 2. typ. Snímky V. Bittner.

Olomouc, střelecký terč k II. průmyslové a živnostenské výstavě r. 1902 (H. Taschner, Prostějov). Snímek J. Juryšek.

Druhá průmyslová a živnostenská výstava byla uspořádána po deseti letech, v roce 1902. Mnohem velkorysejší pojetí na rozdíl od první výstavy i rozsáhlé investice se i tehdy opět vyplatily. Tentokrát došlo pro účely výstavy k úpravě prostoru bývalého pevnostního území mezi německou tělocvičnou (dnešní fakulta tělesné výchovy UP) a Mlýnskou struhou (pozemky dnešního zimního stadiónu, Závodního klubu ZTS a přilehlého parkoviště). Byla zde postavena řada pavilónů pro různé výstavní účely⁹ a pochopitelně se využily i osvědčené výstavní prostory městské střelnice a německé reálky. Výstava se neomezovala pouze na speciální průmyslové a řemeslnické exponáty, ale uplatnilo se zde široké pole různých oblastí lidské činnosti, kultury a společenské zábavy jako byly koncerty,

výstavy obrazů,¹⁰ koní, psů, drůbeže, žákovských prací, tomboly, střelecké závody, stálé hostování vídeňského varieté na scéně německé tělocvičny, varhanní preludia na jednom z exponátů v hlavní výstavní hale, nástroji firmy Rieger - Krnov apod.¹¹ Výstavu zhlédlo půl miliónu návštěvníků.

Dominantou výstavy byla impozantní hlavní výstavní hala, postavená v secesním slohu. Stála v místech dnešního ZK ZTS a byla situovaná hlavním vchodem s umělecky vyzdobenými pylony do dnešní Hynaisovy ulice.¹² Projektoval ji mladý, tehdy třiatřicetiletý olomoucký architekt Heinrich Czeschner jako svoje první větší dílo.¹³ Hala byla zbudována ze dřeva a po výstavě stržena.¹⁴ Její vyobrazení se dochovalo na několika výstavních tiscích,¹⁵ avšak nejdokonaleji je vystižena na terči olomouckých ostrostřelců z roku 1902.¹⁶ Tato výstavní hala je zachycena též na dvou typech upomínkové medaile. A. Taul uvádí v citovaném soupisu pod č. 477 a 478 pouze jednu bronzovou a jednu cínovou(?) medaili bez bližšího rozlišení typů. Na základě konfrontace dostupných exemplářů, uložených v Moravském muzeu v Brně, Krajském vlastivědném muzeu v Olomouci a v soukromé sbírce, lze Taulův seznam doplnit takto:

Upomínková medaile na druhou průmyslovou a živnostenskou výstavu v Olomouci 1902 (1. typ)

L: V perlovcovém obvodu pohled na boční, jihozápadní část hlavní výstavní haly s vodotryskem.¹⁷ V dolní úseči pod arabeskou je rytecká značka v podobě písmene B, které je vertikálně půleno stonkem, ze kterého vyrůstá nad písmenem trojlíst nebo květ.

R: V perlovci sedmiřádkový nápis ERINNERUNG / AN DIE / ZWEITE / INDUSTRIE U. GEWERBE / AUSSTELLUNG / OLMÜTZ / 1902

Provedení je známo ve dvou kovech:

bronz 28 mm, původní závěs¹⁸,

hliník 28 mm, původní závěs s červenobílou stuhou¹⁹.

Upomínková medaile na druhou průmyslovou a živnostenskou výstavu v Olomouci 1902 (2. typ)

L: Pohled na jižní část hlavní výstavní haly, průčelí s hlavním vchodem²⁰. V pravé části medaile je vypuštěna z kompozičních důvodů část budovy. V dolní úseči se nachází arabeska bez rytecké značky. Avers medaile je bez perlovcového obvodu.

R: jako u předchozího typu.

Provedení zjištěno pouze:

hliník 28 mm, původní závěs, 2 535 g.

A Taul uvádí pod č. 478 mylně cínovou medaili s odkazem na sbírku Moravského muzea. Pod uvedeným inventárním číslem je zde uložena pouze medaile hliníková.

Vzhledem k tomu, že se v Okresním archívu v Olomouci mezi příslušnými doklady k výstavě 1902 nenachází žádná zpráva o ražbě této upomínkové medaile, nebylo možno zjistit počty ražených kusů ani rytecký ateliér, kterému byla ražba zadána. Medaile posloužila nejen jako upomínka na výstavu, ale též na velmi zdařilou, dnes již neexistující olomouckou secesní architekturu.

Druhou průmyslovou a živnostenskou výstavu 1902 obeslalo 552 vystavovatelů, kterým bylo předáno 87 státních cen a 336 výstavních medailí.²¹ Porota udělila dokonce jedno nejvyšší vyznamenání „Čestný diplom“, dále 51 stříbrných a 35 bronzových medailí ministerstva obchodu.²² Zlaté výstavní medaile s portrétem protektora arcivévody Evžena obdrželo 197, stříbrné 102 a bronzové 37 vystavovatelů. Ražba výstavní medaile byla opět zadána Schwerdtnerovu ryteckému ateliéru.²³ Pro velký zájem byla výstava o týden prodloužena a slavnostně zakončena alegorickým průvodem městem.²⁴

Výrazný úspěch výstavy v roce 1902 podnítil organizátory, aby již po pěti letech uspořádali „Výstavu nejnovějších vynálezů 1907“. Přes vynikající myšlenku skončil tento podnik naprostým nezdarem. Dokonce i nově postavená výstavní

víceúčelová hala, na kterou byla vypsána soutěž²⁵ skončila zcela nedůstojně jako skladiště sena.²⁶ Přes nezáměr veřejnosti se vystavovatelé přece jen dočkali oficiálního uznání a obdrželi státní a výstavní medaile. Podle záznamů, uložených v Okresním archívu v Olomouci, bylo na závěr uděleno 15 stříbrných a 33 bronzových medailí c. k. ministerstva obchodu.²⁷ Na výstavní medaili je vyobrazen protektor výstavy, arcivévoda Josef Ferdinand a vystavovatelé obdrželi 97 zlatých, 57 stříbrných a 26 bronzových medailí. Ražba byla provedena opět v osvědčeném Schwerdtnerově ateliéru.²⁸

Následující tabulka podává přehled o počtu jednotlivých ražeb, avšak u „zlatých“ a „stříbrných“ výstavních medailí nebylo možno podchytit a rozlišit počty ražeb z pozlaceného bronzu a pozlaceného stříbra, stejně tak ražby ze stříbra a postříbřeného bronzu.²⁹

	1892	1902	1907
Čestný diplom min. obchodu	—	1	—
stříbrná med. min. obchodu	20	51	15
bronzová med. min. obchodu	40	35	33
zlatá výst. medaile	30	197	97
stříbrná výst. medaile	40	102	57
bronzová výst. medaile	30	37	26

Poznámky:

- 1 Miloš Trapl a kolektiv, Historický místopis politického okresu Olomouc-město 1848 až 1960, s. 84.
- 2 Katalog der Industrie- und Gewerbe-Ausstellung des olmützer Gewerbe-Vereins, Olmütz 1892; Josef Föhner, Olmützer Erinnerungen, Olmütz 1930, s. 117.
- 3 Kliment Čermák — Bedřich Škrbek, Mince království českého za panování rodu habsburského III, Pardubice 1891—1913, tab. CLXXXVI č. 1577.
- 4 Mährisches Tagblatt 30. 7.; 17. 8. 1892; seznam oceněných vystavovatelů viz Mährisches Tagblatt 12. 9. 1892.
- 5 Čermák - Škrbek, l. c., II. díl, s. 1007.
- 6 Antonín Taul, Olomoucké medaile, plakety, žetony a známky, Olomouc 1969, č. 471—473.
- 7 Viz zde pozn. 4.
- 8 A. Taul, l. c., č. 471.
- 9 OA Olomouc, M 6/72, kart. 3.
- 10 Kunstausstellung beschickt der Wiener Künstler-Genossenschaft veranstaltet von der Gesellschaft der Kunstfreunde in Olmütz 1902.
- 11 Mährisches Tagblatt, červenec až září 1902.
- 12 J. Föhner, l. c., s. 119.
- 13 Mährisches Tagblatt 28. 6. 1902.
- 14 J. Föhner, l. c., s. 125.
- 15 Das Preisgericht der II. Industrie- u. Gewerbe-Ausstellung in Olmütz 1902; Ausstellungs-Anzeiger, Wochenblatt für die Zweite Industrie und Gewerbe-Ausstellung des Olmützer Gewerbe-Vereins 29. Juni bis 8. September 1902; Kunstausstellung, l. c.
- 16 Václav Burian, Terče olomouckých ostrořelců, Olomouc 1982, č. 176.
- 17 Vodotrysk bývá někdy chybně popisován jako strom-topol.
- 18 Hmotnost bronzového exempláře v Moravském muzeu je 8,213 g., hliníkových 2,537; 2,588g.
- 19 Sbírka KVM v Olomouci, inv. č. 260.
- 20 Předloha pro toto netypické zobrazení haly od jihovýchodu posloužila snad nějaká neznámá fotografie nebo kresba. Pravděpodobnější je však možnost, že rytec použil typické a známé předlohy (viz zde pozn. č. 15), kterou přednesl na razidlo se zrcadlově obráceným efektem.
- 21 Das Preisgericht, l. c.

- 22 A. Taul popisuje medaili s latinsko-německým opisem, která je kombinací razidel Čermák-Skrbek č. 1577 a 1578.
 Čermák-Skrbek č. 1577 a 1578. Taul č. 478.
 23 Mährisches Tagblatt 6. 9. 1902.
 24 Mährisches Tagblatt 16. 9. 1902.
 25 Mährisches Tagblatt 9. 10. 1906, 12. 1. 1907, 15. 6. 1907.
 26 Josef Kšír, Olomoucké sady a parky, Olomouc 1973, s. 42.
 27 OA Olomouc, M6/72, kart. 4.
 28 Dopis Johanna Schwerdtnera Živnostenskému spolku v Olomouci ve věci ražby medaile ze dne 10. 8. 1907, OA Olomouc, M6/72, kart. 4.
 29 Medaile ve sbírkách KVM v Olomouci.
 1892: stříbro, inv. č. 247; pozlacený bronz, inv. č. 233, 245, 246, 281; hnědě patinovaný bronz, inv. č. 248;
 1902: pozlacený bronz, inv. č. 249, 250; postříbřený bronz, inv. č. 251; patinovaný bronz, inv. č. 252.

Vladimír Gračka

OLOMOUCKÉ PAMÁTKY NA KOŇSKOU DOPRAVU

Olomouc jako přední moravské město proslulo v minulosti čilým obchodním ruchem, neboť výhodnou geografickou polohou se brzy stalo důležitou křižovatkou dálkových cest a tím i významným střediskem dopravy. Do zavedení železnice a tramvaje zde zajišťovala veškeré větší přesuny koňská doprava. Již ve středověku měla značnou úroveň a odpovídající technické vybavení. S přibývajícím časem vzrůstal její význam a stala se hybnou pákou veškerého dění ve městě. Oživovala prostorná tržiště, náměstí, ulice a drobné plácky; zajišťovala také dálkovou dopravu osob, materiálu a zboží. Spojovala Olomouc s blízkým i velmi vzdáleným okolím. Byla neoddelitelně spjata se životem města.

Osoby zaměstnané v koňské dopravě měly různá profesní označení podle povahy vykonávané činnosti: můžeme zde uvést drožkáře, fiakristy, formany, kočí, povozníky, vozataje, vozky, šrotéry (pivní a vinné), špeditéry a také pomocný lid: pacholky, čeledíny a nádeníky. Jejich práci lze však rozdělit zhruba na dvě stejné skupiny. První,¹ provozující jen nákladní dopravu všeho druhu, tj. formany, a druhou, zabývající se osobní dopravou, kočí. Se vznikem cechů v 17. století se tito řemeslníci dělili na cechovně organizované tzv. zemské kočí (Landkutscher) pro dálkovou dopravu, nájemné formany nebo kočí (Fuhrlaute, Lohnkutscher) pro nákladní dopravu ve městě a jeho nejbližším okolí, a na kočí — drožkáře (Kotscharer v Olomouci již r. 1681, Fiaker r. 1848), přepravující pouze osoby. Koncem 19. století se v Olomouci vyskytovali drožkáři (Fiaker), povozníci (Fuhrwerker), nájemní kočí (Lohnkutscher) a provozovatelé zasílatelské (špeditérské) a obchodní živnosti.

Ve městě sídlila samozřejmě početná skupina řemeslnických profesí těsně spjatá s koňskou dopravou. Často bylo zapotřebí opravovat dopravní prostředky a vyrábět nové, kovat koně a zhotovit pevné a ozdobné postroje. Byli to hlavně kováři, podkováři, koláři, kočárníci, sedláři, řemenáři apod. Od roku 1668 zhruba do roku 1900 zde můžeme připomenout kolem dvou stovek těchto řemeslníků.² Bývali zpravidla usazeni na hlavních průjezdních olomouckých ulicích od Hradské brány na Předhradí, přes třídu 1. máje, Denisovu, Pekařskou, ulici 8. května, Riegrovu ap.³ Zde provozovali svá řemesla v těsné blízkosti zájezdních hostinců,

Olomouc, dům čp. 516: řezba okřídlených koní na vjezdových vratech. Snímek M. Bureš.

hospod a hotelů. Můžeme si připomenout z velkého počtu ty nejznámější: v ulici Pekařské „U bílého koníčka“, v ulici 8. května pak oblíbený hotel „U modré hvězdy“, na náměstí stával hotel Goljath, na náměstí Rudé armády známý Pietsch atp. Od nich odjížděly rychlé dostavníky a omnibusy, flakristé přiváželi početné hosty.

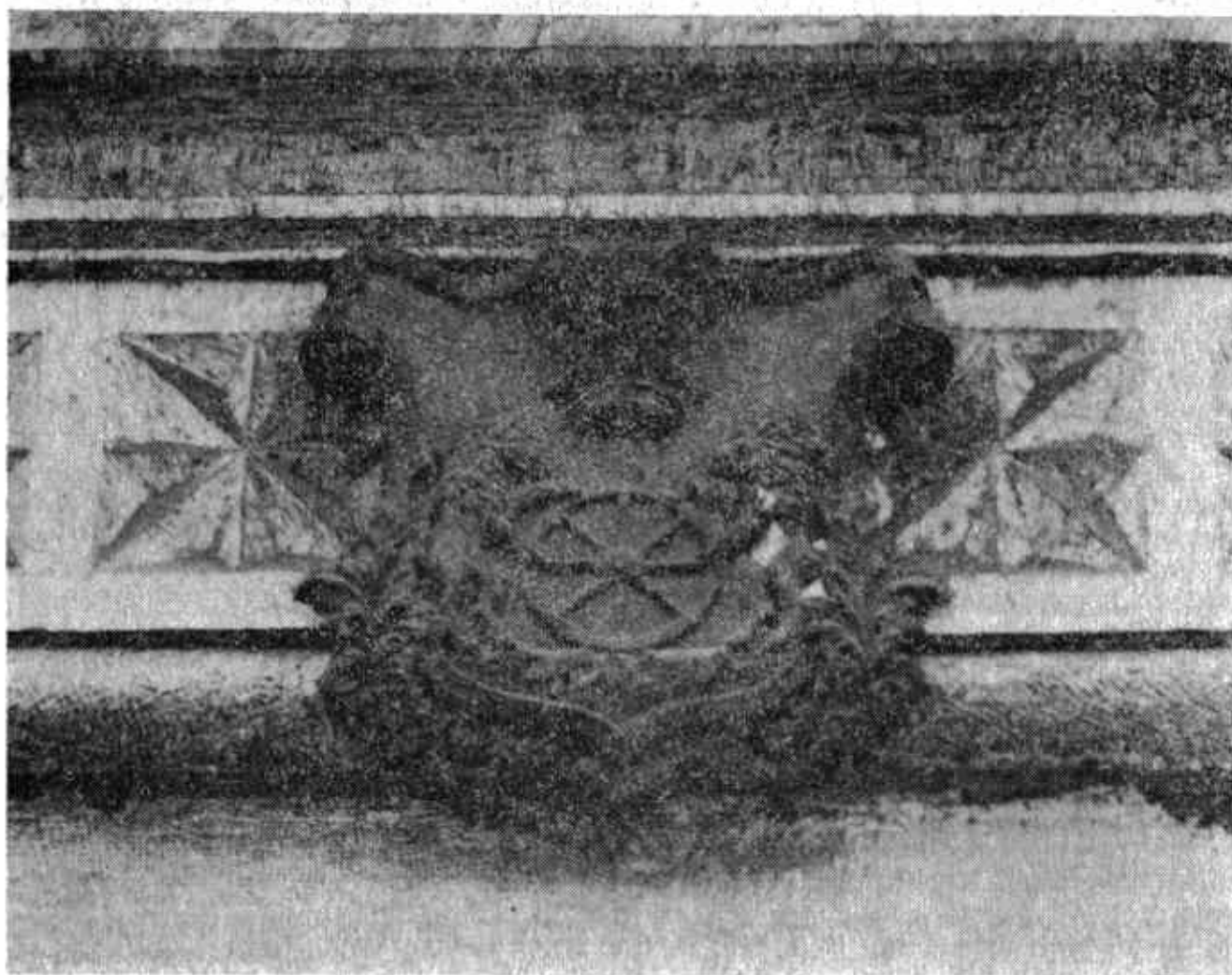
Samostatnou kapitolu v olomouckém dopravnictví tvoří pošta a s ní souviselá zařízení, což se vymyká záměru našeho příspěvku.

Z bohatého ikonografického materiálu jsme dobře informováni⁴ o životě na olomouckých náměstích, ulicích a prostranstvích (rytiny bývalého Horního a Dolního náměstí), dále na fotografiích z konce 19. století i na pohlednicích. Hlavní dopravní ruch se soustřeďoval před radnicí, před hotely a hostinci, na tržištích. Defilují před námi různé typy vozů: bryčky, dostavníky, formanské vozy, valníky, žebříňáky a jedno—, dvoj— i vícespřeží koní a je obsluhující personál. Zvláštní skupinu tvoří tzv. slavnostní vozy olomouckých biskupů a arcibiskupů, dnes vystavené v náměstiském zámku.

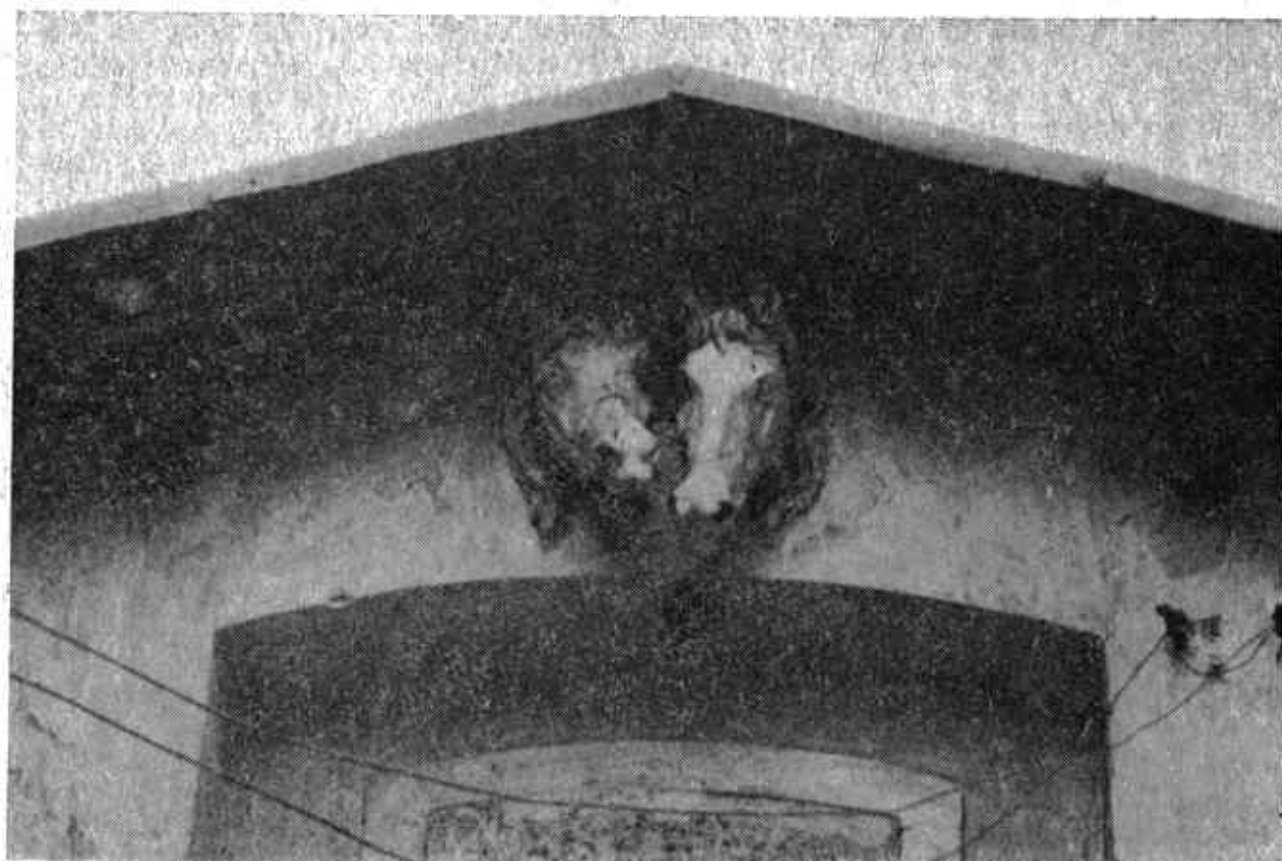
Neúprosně míjející čas a technický vývoj dopravy již dávno odstranil tento barvitý život z ulic a z náměstí Olomouce, nenávratně zmizela koňská doprava. Zájezdní hostince byly zrušeny, přestavěny nebo demolovány, před dnešními hotely parkují osobní, před obchody nákladní automobily. Do dnešních dnů se nám ve vnitřním městě však zachovaly tři hmotné památky na dobu provozování koňské dopravy. Nacházejí se v ulici 8. května (dříve České), velmi blízko sebe. Nejtypičtější z nich je rozměrná řezba dvojice okřídlených koní v horním oblouku vjezdových vrat domu č. p. 516; jako symbol povoznického řemesla. Ve vedlejším čísle domu 515 býval po dlouhá léta již zmíněný zájezdní hostinec, později proslulý historický hotel „U modré hvězdy“. Naproti, přes ulici, na překladech vcho-

dového kamenného portálu je dodnes umístěn drobný štítek, nesoucí symbol kolářského řemesla: kolo držené po stranách dvěma lvíčky, z nichž jeden drží v tlapách sekeru. Znak má korunu se sedmi perlami. V tomto domě, čp. 452, se k roku 1793 připomíná kolář Jan Hammeter z Efedrinku v Rakousích. Znak může pocházet z této doby. Později zde provozovali svoje řemeslo další koláři: 1803 Josef Hammeter, po roce 1825 pak Šebastián Rudenauer, později Antonín a jeho žena Josefa. Třetí památka se nalézá ve dvoře domu čp. 519, kde nad vchodem do rozlehlé hospodářské budovy stále je možno spatřit dvojici štukových koňských hlav s ohlávkami, která nese zbytky černého malování. V domě sídlili po dlouhá léta obyvatelé činní v dopravě; tak k roku 1737 se zde připomíná zemský kočí (Landkutscher) Jan Scholz. Plastika koňských hlav je však nepoměrně mladší, může pocházet z konce 19. století, kdy zde bývala zasilatelská živnost (Spediteur) Karla Pollaka.

Uvedené památky na koňskou dopravu v Olomouci jsou vzácně⁵ zachovány v malém okruhu a dokumentují, jak asi byla vyzdobena průčelí a dvorní prostranství v minulosti. Ve spojitosti s archivními prameny a ikonografií a hmotnými památkami zde můžeme skoro detailně a plasticky přiblížit dřívější život určité společenské vrstvy a popsat důležitý výsek lidské činnosti, kterým byla odedávna doprava. Náš článek si neklade za cíl vyčerpávající přehled tak rozsáhlé problematiky, ale ve skromném měřítku přispívá k rozšíření poznání málo sledované lidské činnosti a upozorňuje veřejnost na méně okázalé a opomíjené

Olomouc, dům čp. 452: znak kolářského řemesla na portálu. Snímek J. Juryšek.

Olomouc, dům čp. 519: plastiky koňských hlav nad vchodem do bývalé stáje. Snímek M. Bureš.

památky, které si rozhodně zaslouhují zvýšené pozornosti: je vlastně reminiscencí všem těm, kteří se zabývali koňskou doravou i jejich věrným čtyřnohým pomocníkům, jejichž existence se stává bezmála zoologickou zvláštností.

Poznámky:

1 Čermák, M.: Cech kočích v Olomouci, výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1975, str. 65–71.

2 Nešpor, V.: Matriky měšťanů olomouckých od r. 1668 do r. 1915 ČVSMO, r. L, str. 1–8, LI, str. 99–106, LII, str. 109–116, LIV, 163–170. Spáčil, V.: Okresní archiv 1973, str. 51–58, 1974 str. 66–72, 1975 str. 79–84, 1976 str. 79–88, 1977 str. 129–132, +1978 str. 133–140, 1979 str. 116–119.

3 Olomoucký kronikář Josef Leitmetzer uvádí, že jistý kočí František Riedl měl 36 koní pro přepřež, také povozník František Jurenda vlastnil 8–16 koní. In: Leitmetzerova Olomoucká kronika z let 1778–1829, příl. zpravodaje Kdy, kde, co, 1976 Olomouc, str. 6.

4 Např. Burian, V.: Olomouc ve fotografii 19. století. Olomouc 1973. Fotoarchív KVM v Olomouci, sbírka pohlednic KVM, sbírka grafiky OG v Olomouci.

5 Ze takových památek bývalo více, dokazuje nedávno snesený štukový reliéf koňské hlavy v kruhovém orámování z dvorní fasády domu čp. 356 v ulici Ostružnické (snímek OSSPPOP v Olomouci 1975).

Literatura:

Peyscha, F.: Olmützer Stadt Schematismus, Olmütz 1859, 1866.

Müller, V.: Geschichte der königlicher Hauptstadt Olmütz. Wien und Olmütz 1882.

Adressbuch der Königl. Hauptstadt Olmütz 1899.

Prucek, J.: Leitmetzerova olomoucká kronika z let 1778–1829, příl. Kdy, kde, co v Olomouci 1973.

Burian, V.: Olomoucké slavnostní vozy z 18. století. Sborník Vlastivědného muzea v Olomouci, BVI/1960, str. 113.

Kšir, J.: O vývoji olomouckého poštovníctví. Zprávy VÚO 1967 č. 135, str. 7–13.

Kšir, J.: Omnibusová doprava k olomouckému nádraží. Zprávy VÚO 1976, č. 186, str. 1–7.

LITOVELSKÁ MĚŠTANSKÁ STŘELNICE

Příspěvek k dějinám budovy muzea v Litovli

Muzeum v Litovli je umístěno v budově bývalé měšťanské střelnice. Dějiny střelnice nebyly dodnes uspokojivě sepsány, a to ani z hlediska stavebního, ani z hlediska kulturního. Nebylo to možné proto, že zpráv o minulosti budovy je nemnoho, a když už jsou, tak si všímají pouze jednotlivých epizod. Nejrozsáhlejší zprávu o budově podal Jan Beneš¹, dále pak o ní psal Johann Kux², Donát Ulrich³ a další.⁴ Při zkoumání pramenů a literatury jsem zjistil, že některé prameny uváděné předchůdci, jsou v současné době nezvěstné.⁵ Mylná domněnka J. Beneše,⁶ která je příčinou jeho marného pokusu o nalezení ztraceného písemného materiálu, uváděného J. Kuxem,⁷ a zároveň důsledkem jeho zcestné snahy o pátrání po těchto písemnostech v zápisech o opravách věží litovelských kostelů a radnice, vychází ze zjevně nedokonalého překladu německého textu „... Im Knopf einer alten Wetterfahne...“. Mluví o makovici věže, ale jde správně o knoflík větrné korouhvičky. Benešova snaha nemohla pochopitelně vést k pozitivnímu výsledku. Přitom je třeba konstatovat, že ani dnes nemáme v rukou písemnosti, uschované na místě uváděném Kuxem. Johann Kux⁸ totiž výslovně ve svém článku říká, že „při přestavbě střelnice v roce 1884 byly v knoflíku staré větrné korouhvičky nalezeny listiny — jediné písemnosti, které má spolek z dřívějších časů. Podávají svědectví o stavbě nynější střelnice a o slavnostech, pořádaných při položení základního kamene v roce 1824; v nich je řečeno, že střelnice, částečně nově vystavěná předchůdci v roce 1747, byla v roce 1786 zvětšena sjednocením ostrostřelců a střelců z ručnic.“ Tato zmínka o budově je nejobšírnější a lze předpokládat, že je založena na skutečně existujícím písemném materiálu. Z citované zprávy tedy jasně vyplývá, že materiál byl uložen v knoflíku staré větrné korouhvičky, umístěné na střeše budovy střelnice. Jiné materiály, týkající se přímo budovy střelnice, nejsou v dnešní době známy. Je možné, že se je podaří během několika budoucích let objevit (Okresní archiv v Olomouci, pracoviště Litovel, pořádá v tomto roce a v příštích letech rozsáhlý fond města Litvle). V rukopisné kronice Donáta Ulricha je na straně 186 pod čarou odkaz na samostatný spisec Donáta Ulricha o dějinách střeleckého spolku a spolkové budovy. Existence uváděného díla není dnes také známa, ani okolnost, zda existovalo jen v rukopise, nebo bylo-li tištěné.

Střelecká bratrstva⁹ vznikala v našich zemích od 14. století nejprve v městech královských, později i v městech ostatních. Jejich konstituování vyvolala potřeba obrany měst, tzv. měšťanská branná povinnost. Bratrstva byla organizována podle cechovních regulí, jejich členové byli odpovědní městu, které jmenovalo přední hodnostáře. Patronem střeleckých korporací se stal sv. Šebestján. Střelcům byl k cvičení se zbraní vyhrazen prostor, kde v době míru zacvičovali ostatní měšťany. Prostor ke střelbě musel být vybrán tak, aby bezpečnost občanů nebyla ohrožena. Nalézt vhodný prostor ve středověkém městě, sevrženém zpravidla hradbami, bylo téměř nemožné, proto bylo střeleckým korporacím vyhrazeno místo nejčastěji za hradbami, v hradebním parkáně. Z branné povinnosti měšťanů se velmi záhy vyvinulo příjemné rozptýlení.¹⁰ Pěstovalo se střelení dvojí, střelení do terčů a střelení ku ptáku. Střelení do terčů je běžná a známá

věc. Střelení ku ptáku byla střelecká disciplína, která se provozovala obyčejně o letnicích (v pondělí svatodušní). Do našich zemí se dostala v době Lucemburků a v některých městech (zvl. s německým obyvatelstvem) se udržela až do minulého století. Střelba ku ptáku spočívala v tom, že na volném prostranství byla postavena vysoká žerď a na ní byl nahoře zavěšen dřevěný pták a do něho střelili střelci z kuší. Kdo urazil pravé křídlo, byl vyhlášen za pravého maršálka, kdo levé, byl levým maršálkem, a kdo sestřelil zbytek z tyče, byl vyhlášen ptáčím králem. Spolková slavnost byla zakončena slavnostním průvodem a hostinou ve spolkovém domě. Střelby o letnicích byly velkou událostí pro občany; ti si mnohdy ze střelců tropili posměšky.¹¹

O litovelském střelectví se mluví jako o jednom z nejstarších na Moravě.¹² Dokladem starobylosti litovelského střeleckého spolku jsou střelecké řetězy, královské nebo maršálské s vítěznými závěsky, jež jsou uloženy v litovelském muzeu.¹³ Střelectví v Litovli se neodlišovalo od střelectví v ostatních městech, také zde byli vyhlášeni vítězové a přivěsili vítězné přívěsky na střelecké řetězy. Nejstarším letopočtem označený závěsek je z roku 1518, nejzajímavějším je závěsek darovaný Janem Šemberou Černožským z Boskovic¹⁴ z let 1570—1597, kdy byl Šembera majitelem města Litovle.¹⁵ Až do počátku 18. století jsou řetězy jediným dokladem starobylosti spolku, žádné jiné materiály nejsou známy.¹⁶

Teprve 18. století přináší do temnoty kolem litovelského střelectví trochu světla. V roce 1705 na místě dnešního muzea stávala dřevěná budova na hlubokých kvádrových základech. Když se vody, tekoucí mezi promenádou a valy, v roce 1924 odváděly cementovými rourami do olomouckého rybníka, našel se na jednom kamenném kvádru letopočet 1705. Jak tato budova vypadala, není známo, ani její přesná situace. Dřevěná budova byla ve čtyřicátých letech osmnáctého století přebudována. V roce 1747¹⁷ již stála nová střelnice, zděná, postavená na jedno patro, téměř čtvercového půdorysu, na průčelní straně byla v přízemí i v patře tři okna, vchod byl z východní strany, po jeho stranách po okně a v patře okna dvě.¹⁸ V roce 1786 došlo k zvětšení kamenné stavby o dřevěnou přístavbu.¹⁹ Rozšíření střelnice bylo vyvoláno sjednocením dvou litovelských střeleckých spolků, ostrostřelců a střelců z ručnic, k němuž došlo v roce 1747²⁰. Ještě v první polovině osmnáctého století existovaly totiž v Litovli dvě samostatné střelecké společnosti, střelci z ručnic (Flintenschützen) měli své středisko v Ziegrových zahradách — na místě dnešní Jungmannovy ZŠ,²¹ a ostrostřelci (Rohr nebo Scharfschützen) se cvičili na střeleckém valu stranou olomoucké brány v parkáně. Na paměť spojení bratrstev byla do městských hradeb zasazena pískovcová deska s nápisem: „Anno quo foederi Lithovia uniebatur honori iaculatorium restaurabatur“ — „V roce, kdy se Litovel sjednotila ve spolku, obnovena byla (tato střelnice) na počest.“²²

Růstu společenského života brzy přestala střelnice vyhovovat. Uvažovalo se o nové budově a přestavbu urychlilo neštěstí v roce 1822, kdy střela z pušky jednoho olomouckého střelce prorazila dřevěný strop a usmrtila osmnáctiletou číšnici. Bylo rozhodnuto dřevěnou přístavbu zbořit a provést zděnou dostavbu.

Střelecký spolek zvětšil svůj pozemek o zahradu na valech,²³ vzdálenou 43 sáhů od olomoucké brány. Dne 24. června 1822 byl položen základní kámen. Při přestavbě budovy měli dohled zástupci spolku Jan Cunther, Jan Winter a městský purkrabí Karel Linhart, toho vystřídal v roce 1823 František Engelman. Na stavbu budovy přispěli financemi nebo materiálem členové spolku Jan Hickl — majitel papírny, František Popp — měšťan a právověrečník a Antonín Lindner — majitel Špitálského mlýna se zavázal, že nechá dovézt veškerý potřebný písek. Vlastní stavební práce provedli:

Jakub Graf — zednické práce
Václav Petruš — tesařské práce
Frant. Zander — stolářské práce
Leopold Prutzek — kamnářské práce

Karel Fiedler — sklenářské práce
Sebastian Neugebauer — zámečnické práce
Jan Winter, Fr. Schneider — hospodářský dozor

5 892 zl.

1 438 zl. 32 kr.

175 zl. 38 kr.

54 zl.

72 zl. 19 kr.

175 zl. 60 kr.

175 zl. 20 kr.

7 982 zl. 55 kr. (sic).

Slavnostní otevření nové budovy bylo za dva roky od započetí stavby v roce 1824.²⁴ Hlavní zásluha na přestavbě je připisována litovelskému občanu Josefu Veidlichovi, který se také stal při prvním střelení po obnově budovy králem střelců.²⁵

Stavba byla na svou dobu nákladná; celkové výdaje činily 7 982 zlatých 55 krejcarů a větší část peněz si spolek vypůjčil. Podle zápisu v pozemkových knihách²⁶ bylo do 19. 10. 1828 splaceno 3 118 zlatých 54 krejcarů. Zbytek dluhů se úročil 5 %. Odhad celé stavby byl zanesen do pozemkových knih teprve 6. listopadu 1830²⁷. Předsedou spolku v té době byl Josef Benda — zvolen 7. února 1830 a jednatelem Jan Kosteritz — městský úředník.

V roce 1835 (nebo 1833)²⁸ uznala litovelská střelecká společnost za vhodné přenechat obci budovu střelnice i s dluhy, které činily 3 012 zlatých. Město povolilo spolku vykonávat střelbu obvyklým způsobem a začlenilo střelnici do tzv. měšťanského fondu bytů pro důstojníky (bürgerlicher Offizierquartierfonds). O ujednáních byl učiněn zápis do městských realit dne 10. 4. 1834²⁹ a za střeleckou společnost jej podepsali Jan Kosteritz, Jan Bier a Antonín Klein. V zápise se dále říká, že budova přiléhá k městské zdi a prachárenské věži, u níž stojí obranná zeď proti střelám. K budově dále patřila řada ovocných stromů a kuželna.³⁰ Dochoval se popis budovy z roku 1834: „Celá budova má délku 17 sáhů a 5 střevíců,³¹ široká je 8 sáhů a 5 střevíců. Budova je stavěna na jedno poschodí a dolejší předsíň je klenutá. V přízemí je jeden obývací pokoj, ložnice, větší kuchyně a dva sklepy. V prvním poschodí je předsíň, taneční sál s orchestrem 9 1/2 sáhu dlouhý a 6 2/3 sáhu široký. Je zde nový velký lustr a dva starší lustry. Ve vedlejší místnosti po obou stěnách visí 10 svítilen a v jídelně jsou umístěny čtyři lampy. Vedle jídelny je herna a vzadu dva altánky. Výstup na orchestr má 13 cihlových schodů. Za budovou jsou dvě cílové budky z dobrého materiálu.“³²

Město téměř nevyužívalo ubytovacího práva na střelnici, která se časem stala střediskem společenského života. Na budově bylo právo výčepní a městská rada pronajímala hostinskou živnost. Od roku 1845 až do své smrti roku 1874 byl nájemcem městský purkrabí Donát Ulrich. Sám o tom píše: „Střediskem společenského života byla střelnice, kde konány plesy a večírky. Pěkné lokály najímány byly i cizími společnostmi, neboť v širém okolí, kromě Olomouce, nebilo takových.“ Již v roce 1839 se zde hrálo první ochotnické divadlo. V roce 1855 vyčlenilo město střelnici z měšťanského fondu bytů pro důstojníky.

Roku 1872 se uskutečnila další, a to podstatná přestavba budovy. Střelnice byla upravena do dnešní podoby (vnější) nákladem 10 000 zlatých. Donát Ulrich popisuje adaptaci takto: „Střelnice byla roku 1872 přestavěna obcí z pouhého nedorozumění, neprakticky pro nájemce i hosty, se zbytečným přepychem, a tak obec vyhodila oknem 10 000 zlatých.“

Poslední tři desetiletí devatenáctého století přinesly zostření národnostního zápasu Němců a Čechů. České kulturní spolky se od roku 1876 počaly soustřeďovat v restauraci U černého medvěda (Záložna). Střelnice se stala střediskem německým. Doznala dalších úprav. Vnitřní úpravy a oprava střechy byly pro-

váděny v letech 1882 a 1884. Při úpravě v roce 1882 byl na zadní část budovy zazděn střelecký znak.³³ Úpravy prováděné v roce 1884 zachytil Johann Kux.³⁴ Od roku 1882 započala také dlouholetá tradice elitních plesů Měšťanské besedy. Právo výčepu bylo na střelnici od jejího počátku, ale teprve 21. července 1886 byla oficiálně vydána hostinská a výčepní koncese na dům č. p. 199 v Litovli — střelnici. Střelecká cvičení nebyla již hlavní náplní členů střeleckého spolku. Pěstovali hlavně hru v kuželky a starali se o společenskou zábavu. Střelecká bratrstva ztratila svůj původní význam pro obranu města a stala se reminiscencí na minulé věky. Tento fakt vycítilo české představenstvo města, které roku 1900 poprvé zvítězilo v obecních volbách. Protože střelecký spolek byl v německých rukách, rozpoutal se spor o právo na existenci střelecké litovelské společnosti jako typický úkaz národnostního zápasu. Město Litovel vydalo zákaz střelby „z důvodů veřejné bezpečnosti a ohrožování zdraví občanů“. Střelecký spolek se proti výnosu města odvolal a moravský zemský výbor v Brně zákaz vydaný městem dne 15. 9. 1900 zrušil. Ve městě se provozovala střelba až do 11. 7. 1911, kdy město Litovel (litovelský obecní výbor) znovu vydalo nařízení o zákazu střelby. Střelecký spolek opět rekuroval k moravskému zemskému výboru do Brna, ale ten tentokrát rekurs spolku zamítl. Zamítnutí předcházelo komisi řízení provedené moravským zemským výborem přímo na místě 2. dubna 1912. Písemné zamítnutí střelby došlo střeleckému spolku dne 18. května 1912. Střelecká společnost podala stížnost k nejvyššímu správnímu soudu ve Vídni a ten dne 13. 5. 1913 stížnost zamítl. Střelecký spolek se obrátil na cestu civilního práva a domáhal se u krajského soudu v Olomouci zrušení zákazu střelby. Spolek požadoval na městě Litovli provedení potřebných bezpečnostních opatření ve staré střelnici nebo postavení střelnice nové, aby mohlo dojít k obnovení střelby na základě služebnosti střelby, váznoucí na městské střelnici. Spolek se zavazoval, dojde-li k obnovení střelby, že se vzdá svého práva služebnosti střelby. Přípisem ze dne 20. 1. 1923 žádal spolek město, aby zahájilo smírné jednání s ním a vykoupilo služebnost na městské střelnici v pozemkových knihách zapsanou. Město žádost spolku zamítlo s odůvodněním, že právoplatným zákazem střelby se tato služebnost osvobodila, služebnost pozbyla ceny a nemá pro spolek další význam. Spolek tedy nemá možnost požadovat za zbylé právo služebnosti střelby žádnou náhradu. Odstřelecká společnost však podala dne 13. 2. 1924 novou žádost, v níž navrhovala vykoupení služebnosti za 5 000 Kč. Město Litovel vyhovělo spolku, obnos vyplatilo. Spolek se na základě dohody vzdal veškerých práv na městské střelnici. Spor, trvající od roku 1900, byl po 24 letech ukončen.³⁵

Významnou společenskou událostí bylo první kinematografické představení v Litovli, uspořádané na střelnici v roce 1912. Během první světové války byl v části budovy vojenský lazaret s kuchyní. Pachtýřem zbylé části se od 1. 11. 1914 do 30. 10. 1917 stal Rolnický a akciový pivovar se sladovnou v Litovli celkem za 1 350 korun, tj. ročně za 450 korun nájmu.³⁶ K 1. říjnu 1915 byl pořízen městskou radou soupis místností. V přízemí byl průjezd, kuchyň, spíže, větší hostinská místnost, menší hostinská místnost, byt (není známo z kolika místností sestával) a ze dvora byl přístup do prádelny a na záchody. V patře byl taneční sál, jídelna, předstíň, kuchyň, záchod; přízemí s patrem spojovalo schodiště.³⁷

Po skončení první světové války a se vznikem samostatné republiky nastaly hluboké změny v životě města Litovle. Již v posledním desetiletí devatenáctého století se Češi v Litovli počali výrazně prosazovat ve veřejném životě. Projevovali zájem o současné dění, hospodářsky podnikali, účastnili se politického života a obraceli se také k minulosti. Již v roce 1903 byla v Litovli ustanovena „Krajinská muzejní společnost“, která se zabývala sbíráním starožitných předmětů a shromažďovala písemné zprávy a dokumenty o minulosti města a okolí. Dne 23. 12. 1906 se v hotelu Záložna konala ustavující valná hromada „Krajinské muzejní společnosti“. Předsedou spolku byl zvolen litovelský lékař MUDr. Jan Smyčka. Za necelého půl roku, dne 14. 4. 1907 bylo otevřeno první české muzeum v Li-

to vli v dívčí měšťanské škole.³⁸ Dne 12. 7. 1919 rozhodlo litovelské městské zastupitelstvo na své schůzi, že městské muzeum v Litovli bude umístěno v prvním patře střešnice. 16. května 1920 bylo tam muzeum slavnostně otevřeno.³⁹

Od počátku roku 1920 se stal nájemcem přízemní střešnice Fabian Hopian a provozoval hostinskou živnost až do 31. 12. 1925. Posledním pachtýřem od 1. 1. 1926 byl Matěj Pavlík (nar. 1872 v Chotěboři). Smluvně měl živnost zajištěnu do 31. 12. 1929; město však činilo nátlak na zrušení hostinské a výčepní koncese a snažilo se přetvořit střešnici v kulturní stánek města. Matěj Pavlík se vystěhoval z budovy dne 31. 3. 1929 a střešnice byla bezplatně odevzdána do nájmu „Masarykovu osvětovému domu“.

Přeměna prvního patra v muzeum vyvolala potřebu úprav a oprav. Městská rada po proběhlém konkursním řízení zadala práce staviteli Františku Matouškovi z Litovle (dne 10. 5. 1926), s tím, že se přidrží dokumentace vypracované Janem Macháčkem, stavitelem v Litovli, a provede opravy za 29 663,93 Kč.⁴⁰

Po zrušení hostinské koncese byla budova určena pro uložení muzejních a archívních sbírek. Více než třicet let pak zůstala v stejné podobě od poslední úpravy z roku 1926. Teprve v roce 1961 přičiněním NV v Litovli se přistoupilo k opravám. Tyto opravy však měly jen charakter částečné údržby, neboť se omítla jen přední strana budovy, vyměnili se okna a byly provedeny některé drobné opravy uvnitř. Práce byly nedostačující, jelikož pouze zmírnilly havarijní stav muzea. Vlhké, studené a tmavé prostředí nesvědčilo uloženým sbírkám, zájem o muzeum a jeho činnost všeobecně upadal. Vlastivědný ústav v Olomouci, jehož je muzeum v Litovli součástí od roku 1962, přivítal iniciativu vyšlou od pracovníků muzea v Litovli a finančně zajistil generální opravu celé budovy. Dá se tedy říci, že po více než stu letech bude bývalá střešnice — muzeum opět chloubou města.

1 Beneš, Jan, O historii budovy muzea v Litovli, Zprávy VÚO č. 99, 1962, str. 16—20.

2 Kux, Johann, Geschichte der Stadt Littau von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1848, Brünn 1900. — Kux, Johann, Die Königs- und Marschallsgehänge der Littauer Schützengellschaft, ZVGMS 1, 1897, seš. 4, str. 114—119.

3 Donat, Ulrich Geschichte der Stadt Littau, rukopisná kronika, s. a., majetek muzea v Litovli, passim.

4 Wozak, Johann, Geschichte der Stadt Littau, Sternberger Volksblatt, 6, 1882, č. 14—45.

5 Kux, Johann, Die Königs- und Marschallsgehänge, str. 118.

6 Beneš, Jan, l. c.

7 Kux, Johann, l. c.

8 Ibidem, str. 119.

9 Ottův slovník naučný 24, Praha 1960, str. 230—231. — Winter, Zikmund, Kulturní obraz českých měst (život veřejný v XV. a XVI. věku), díl I., Praha 1890, str. 232—233.

10 Ibidem, str. 233.

11 Ibidem.

12 Pínkava, Viktor, Vlastivěda moravská, II. místopis, Litovelský okres, Brno 1903, str. 83.

13 Inventurní čísla 4 536, 4 537, 4 547, 4 548.

14 Pílnáček, Josef, Staromoravští rodové, Vídeň 1930, str. 32. — Šembera, Alois, Vojtěch, Páni z Boskovic, a potomní držitelé hradu boskovického na Moravě, Vídeň 1870, str. 112—120.

15 Pínkava, Viktor, Vlastivěda, str. 96—98.

16 Kux, Johann, Die Königs- und Marchallsgehänge, str. 118.

17 Ibidem.

18 Popis podle obrazu budovy (So ist sie gewesen), inv. č. 338— popis a určení obrazu obrazu Karel Sedlák, 1954.

19 Kux, Johann, ibidem. — Obraz budovy „So war sie“, autor neznámý, inv. č. 337, popis a určení obrazu Karel Sedlák, 1954.

20 Kux, Johann, Die Königs- und Marschallsgehänge, str. 119.

21 Beneš, Jan, op. c., str. 18.

22 Roku 1920 byla deska přenesena a zazděna v I. patře budovy muzea v Litovli.

23 Státní archiv v Opavě, pobočka Janovice, Pozemkové knihy Litovel, tomus XIV, fol. 171, topogr. č. I., II., III., IV.

24 Kux, Johann, Geschichte der Stadt Littau, str. 229.

25 Ibidem, str. 249.

- 26 Státní archiv v Opavě, pobočka Janovice, Pozemkové knihy Litovel, tomus XVI, fol. 171.
- 27 Ibidem, tomus XV, fol. 425.
- 28 Donat, Ulrich, Geschichte, str. 196 (uvádí rok 1835). — Okresní archiv v Olomouci — pracoviště Litovel, inventář tzv. spolkového fondu (FS/B, starší archivní pomůcka) — uvádí rok 1833.
- 29 Státní archiv v Opavě, pobočka Janovice, Pozemkové knihy Litovel, tomus XVI, fol. 345.
- 30 Ibidem.
- 31 Hladík, Čestmír, Metrologický přehled, Archivní časopis, roč. 1953, str. 112 „sáh = 1,896 m, stěvíc (stopa) = 31,6 cm“.
- 32 Státní archiv v Opavě, pobočka Janovice, Pozemkové knihy Litovel, tomus XVI, fol. 345.
- 33 Beneš, Jan, op. c., str. 18.
- 34 Beneš, Jan, op. c., str. 18.
- 35 Kux, Johann, Die Königs- und Marschallsgehänge, str. 118.
- 36 Okresní archiv v Olomouci — prac. Litovel, cit. inventář.
- 37 Ibidem.
- 38 Dnes ZDS v Jungmanově ulici v Litovli.
- 39 Smyčka, Jan, Otevření muzea v Litovli dne 16. 5. 1920, Selská stráž 18, 1920, č. 20.
- 40 Okresní archiv v Olomouci — prac. Litovel, městská střešníce.

SDĚLENÍ

● Expozice v Javoříčku

Významnou akcí, kterou Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci připravilo ke 40. výročí osvobození naší vlasti Rudou armádou, je otevření nové expozice v Javoříčku.

Jedná se o pamětní síň s názvem Památník odboje a Javoříčské tragédie, která je určena nejširší veřejnosti, zvláště pak školám a naší mládeži. Prostřednictvím této stálé expozice si mladá generace bude neustále připomínat hrdinství a oběti generací starších, statečnost a obětavost všech vlastenců, kteří neváhali bojovat proti nacistickým okupantům a v tomto boji obětovat i to nejdražší — své vlastní životy.

Stálá expozice v Javoříčku je ve své úvodní části zaměřena na protifašistickou odbojovou činnost na Olomoucku za 2. světové války. Druhá část připomíná hrůzné činy nacistů na sklonku války v dubnu a v květnu r. 1945, kdy se Němci nechtěli smířit se svou neodvratnou porážkou a na mnoho místech za sebou zanechávali krvavou stopu. Jejich řádění nebudou zapomenuta zvláště v nejvíce postižených obcích na Olomoucku — v Zákřově, v Přestavlkách a v Kožušanech. Čtyři dny před koncem 2. světové války zasáhlo nacistické běsnění také malou obec na Litovelsku — Javoříčko.

První část expozice ukazuje ve zkratce nástup fašismu k moci a okupování naší vlasti v důsledku mnichovské zrady. Následuje znázornění odporu českého lidu proti nacistickým okupantům, v jehož čele vždy důsledně stála KSČ a vedla jej k aktivnímu boji proti fašistickým vetřelcům. Z buržoazního odboje je uvedena vojenská organizace Obrana národa. Dále následují první odbojové skupiny a partyzánské oddíly, vznikající na Moravě a zasahující svou činností i do oblasti Olomoucka nebo působící přímo v tomto prostoru: partyzánská skupina Zelený kádr, část partyzánského oddílu Jana Žižky vedená Janem Čapkou, partyzánská brigáda Jana Žižky, jejíž součástí byla odbojová skupina ve Velké Bystřici a partyzánské skupiny Jermak—Fursenko a Jermak—Porošin, složené jak

z místních obyvatel, tak ze členů sovětského výsadku, který se významně podílel na organizování partyzánského hnutí. Na dokumentačních fotografiích, plakátech, letácích a na soudobém tisku je zachycena atmosféra období mnichovského diktátu a okupace naší vlasti, představitelé hnutí odporu, jejich činnost a jejich pronásledování nacistickými orgány.

V další části expozice se návštěvníci seznámí s několika tragédiemi, kterými byly postiženy některé vesnice na Olomoucku pár dní před skončením 2. světové války, k nimž patří upálení 19 občanů Zákřova u samoty Kyjanice, zavraždění 7 občanů a vydrancování několika domů v obci Přestavlky a poprava 14 občanů z Kožušan spolu se 3 muži z Brodku u Přerova. Připomenuto je také první ozbrojené vystoupení obyvatelstva v rámci Květnového povstání českého lidu — přerovské povstání a 23 obětí nacistické odvety po jeho porážce, které byly zavražděny na střelnici v Olomouci-Lazcích.

Nejvýznamnější místo v expozici zaujímá tragédie vesničky na Litovelsku — Javoříčka, nazvané Moravskými Lidicemi. Prostřednictvím dokumentárních fotografií je zde zachycen 5. květen 1945, který se pro obec stal nejstrašnějším dnem, kdy byla vesnička vydrancována a vypálena a 38 mužských obyvatel obce ve věku od 15 do 76 let bestialně povražděno. Expozice však ukazuje také znovu-vybudování Javoříčka, které se stalo symbolem odhodlání a touhy nepřipustit už nikdy a nikde podobné hrůzy.

Závěr expozice připomíná nutnost uchovávat úctu k hrdinství statisíců bojovníků proti fašismu, kteří se zasloužili o obnovení samostatnosti naší republiky a také potřebu neustálé bdělosti a ostražitosti, s níž všichni musíme dbát o zachování trvalého míru na celém světě.

Expozice protifašistického odboje a javoříčské tragédie, která byla instalována v budově bývalé školy v Javoříčku, byla slavnostně otevřena v neděli 5. května 1985 za přítomnosti představitelů stranických a státních orgánů, organizací a dalších hostů. Jejím cílem a úkolem je připomínat revoluční tradice protifašistického národně osvobozenického boje našeho lidu, hrdinství všech, kteří v boji proti fašismu a za svobodu naší země přinášeli často i oběti největší — své životy.

Marie Nevěřilová

● Ještě o mauzoleu olomouckých Přemyslovců na Hradisku

V čísle 206 Zpráv KVMO jsme se zabývali historií pohřebiště zakladatelů kláštera Hradiska, zvláště dvojicí renesančních náhrobních kamenů. Dodatečně bylo možno vytěžit k této problematice některé další poznatky z Cerroniho rukopisu *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren* z roku 1807.¹

Na základě rozboru textu náhrobní desky kněžny Eufemie jsme připsali původcovství obou náhrobních desek, které jsou nyní v Křelově, opatu Jiřímu Pavorinovi. Naše určení potvrzuje i zpráva v uvedeném rukopise Cerroniho, který v závěru podrobného popisu pohřebiště na Hradisku uvádí, že kolem mauzolea z roku 1674 byla „zobrazení“ (Abbildungen) zakladatele Oty I., Eufemie a Oty III. v životní velikosti, tesaná z kamene a zasazená do zdi. Jiřímu Tíkalovi² ušly tyto poslední podrobnosti v rozboru Cerroniho textu, kdežto postřeh Marka Perůtky,³ že jde o náhrobní kameny, ukázal se jako naprosto správný. Cerroniho text nás dokonce informuje o jejich předchozím umístění: náhrobníky byly před touto poslední úpravou zazděny do kostelní zdi u hlavní brány, kde stál oltář sv. Josefa. Jejich původ klade Cerroni (obvykle o tom čerpal podklady od Ambrože Maldera⁴) do éry opata Pavorina. Toto dodatečné využití Cerroniho zpráv je tedy shodné s dřívějším rozbořem; třetí náhrobní kámen (Oty III.) však dodnes postrádáme, případně je považován za náhrobník Oty I. a tento ve skutečnosti chybí.

Současné je vhodné uvést jako doplněk zmíněného pojednání popis vlastního mauzolea Přemyslovců, vybudovaného opatem Alexiem Worstiem (1671–1679) v Křížové kapli pod figurálním kůrem (týká se kapitoly Úprava mauzolea roku 1674 a 1718). Možno říci, že šlo o složitou funerální kompozici slučující několik výtvarných prvků s texty. Centrem mauzolea byla rakev, nesená Smrtí jako atlantem; kostlivec klečel na kolena a ramenem spolu se vzepřenými rukama nadnášel toto břemeno. Nad rakví spočívaly sedící plastiky ctností Štědrosti a Zbožnosti, jako atributy nesoucí na čelech hvězdu a kříž. Pod rakví byla umístěna další plastika, sedící okřídlený génius, had v jeho ruce (stočený do prstence) symbolizoval Věčnost. Tento symbol přidržovali dále dva letící orlové s královskou a vévodskou korunou na hlavách. Další královská koruna spočívala na vrcholu prstence, tj. na hlavě hada — do této koruny zasazovala Štědrost perlu, určené místo ukazovala prstem ruky Zbožnost. Za těmito plastikami ctností visel na stěně obraz v okrouhlém zlaceném rámu, zpodobňující patrona kanonie sv. Štěpána a zakladatele řádu sv. Norberta; oba světci upírali oči k nebi a v ruce drželi ceduli s prosebným nápisem „Requiem aeternam dona eis Domine“, jehož pokračování „et lux perpetua luceat eis“ bylo vroubeno zmíněným hadím prstencem. Hlavní nápis pak byl umístěn v dolní úrovni pod nezvyklým atlantem: „Im Mortalis, ossa arida super me Mortem, Trophaeum erigunt, Mortuorum D. D. Fundatorum Gradicensium Ottonis I. Conjugis ejus Euphemiae eorundemque Nepotis Ottonis Tertii, illustrissimorum Moraviae Ducum, a quinis Saeculis per tot discrimina belli custodiat Dominus ossa eorum, que gratae memoriae ergo, a grata candidi ordines posteritate hoc in loco fuit sublimata Anno MDCLXXIV vivant nomina eorum in aeternum“.

Václav Burian

Poznámky:

1 SOA Brno, Cerr I, 32–34, f. 165–166b. Ve dvojí mutaci diplomové práce J. Tíkal, UP Olomouc, archiv, sign. 287a, str. 30–31, 241–242; sign. 287b, str. 37–38.

2 Tíkal, J.: Zprávy o olomouckých památkách v díle J. P. Cerroniho: „Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren“. Rozbor a opis. Olomouc 1954, str. 31. V tomto českém komentáři opomenul Tíkal uvést důležitý údaj „von Stein genau“, který má v dalším přepise na str. 242 (v originále Cerroniho f. 166 b).

3 Perůtka, M.: Barokní výzdoba Kláštera Hradisko [její vývoj, destrukce a dnešní stav]. Diplomová práce. Olomouc 1981, str. 49–50.

4 Cerr II, 238. Téhož názoru je Tíkal, l. c., 31.

● „Malíř Josef N.“ působící na Hradisku

J. P. Cerroni v rukopisném díle *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren*¹ uvádí na fol. 168b, že roku 1703 maloval na Hradisku „malíř Josef N.“ sál a refektář, obraz Kristova utrpení na hlavní oltář konventního kostela a více obrazů pro sál, další obrazy v horním konventním sále a ambitu a posléze r. 1704 obraz zakladatelky Durany v refektáři. Cerroni čerpal patrně některé údaje z pramenů, uložených dnes v Bočkově sbírce (č. 4143),² podle nichž obdržel umělec za zmíněný oltářní obraz 10 zlatých a za pomyslnou podobiznu kněžny Durany 4 zlaté („zakladatelkou“ je zde Durana, manželka Oty III., označována proto, že za její spoluvlády přišla na Hradisko premonstrátská komunita). Umělec, označený jako „malíř Josef N.“, pracoval i přímo v Olomouci, jak známo, u augustiniánů. Právě tato souvislost přivedla na stopu M. Kouřila,³ kterému se podařilo identifikovat záhadného výtvarníka v souvislosti s M. A. Lublinským: je to nepochybně Giuseppe Bragagli. Jeho dílo na Hradisku záhy ustupovalo a jak se zdá, nebylo ani úměrně honorováno (je otázka, zda zmíněné obnosy nejsou ve skutečnosti doplatky honorářů). Jak známo, již v roce 1709⁴ zřídil opat Bernard Wanke v konventním kostele nový hlavní oltář, který ozdobil mariánským obrazem holandského Schoonjanse, za který bylo vydáno na hono-

ráři 1 300 zl., dovoz do Vídně stál 60 zl. a další trasa do Mikulova 7 zl. 42 kr., agent hradiské kanonie ve Vídni obdržel za zprostředkování rovných 150 zl. Bragagliho obraz byl odstraněn neznámo prozatím kam; stejně zmizela stopa po Schoonjansově plátnu.

Václav Burian

Poznámky:

1 SOA Brno, fond G 12, Cerr I, 32–34.

2 SOA Brno, fond G 1.

3 Kouřil, M.: Nové zprávy o malíři A. M. Lublinském. Sb. pam. péče v Sm kraji 4, 979, str. 184, 194.

4 Cerr I, 32–34, fol. 169b.

● Melodramata provozovaná v Olomouci v 18. století

V souboru kázání o různých světcích (mezi nimi je i pět cyrilometodějských témat pronesených a tištěných ve Vídni), uloženém ve farní knihovně v Dolanech u Olomouce¹, jsem objevil čtyři melodramata, tištěná a provozovaná v Olomouci v letech 1737, 1738, 1740 a 1754. Dvě z nich byla studentská školní divadla, v nichž účinkovali členové latinské Mariánské družiny v akademické koleji jezuitské univerzity, další dvě jsou přímo nazvána „hudební oratoria“, jedno dávali u kapucínů, druhé u augustiniánů. Témata latinské hry o Abrahámovi obětujícím Izáka i obou německých oratorií jsou postní, respektive velikonoční, poslední je hra o mučednictví sv. Jana Nepomuckého. Rozsahově mají tři po 22 tištěných stránkách osmerky, čtvrtá 12 stran. Kromě oratoria z roku 1737 je u všech přidán na konci seznam účinkujících a zpívajících osob: studentů, chrámových zpěváků u sv. Mořice a na dómě s příbráním klášterních zpěváků na Hradisku. Tato Nomina Canentium Actorum obsahují i rodiště, titul, ročník akademického studia a hlas, který zpíval.

U obou oratorií jsou udáni autoři. „Die Trostreiche Würckung der göttlichen Liebe, oder der in der Wollust versenkte und durch die Erkenntnis der Liebe Gottes trostreich bereute Sünder, vorgestellt in einem Musicalischen Oratorio bey den Heil. Grab deren Wohl-Ehrwürdigen PP. Capucínern zu Ollmütz, Anno 1737. Die Musique ist von dem Herrn Wenceslao Guretzky, eines Hochwürdigen Getreuen Domb-Stiffts zu Ollmütz Capell-Meistern“. Jednající osoby byly: Vykupitel — tenor, Hříšník — soprán, Rádce svědomí — alt, Bludný duch — bas. Oratorium má dva díly. Každý díl má kromě dialogů devět árií uzavřených chórem andělů, vše je v rýmovaných verších (ab, ab). Jména zpěváků nejsou udána.

Druhé oratorium, nepomucké, bylo hráno u Věch svatých s názvem „Getreuer Sigill-Verwahrer, Joannes von Nepomuck durch Glaub, Hoffnung und Lieb zur ewigen Glory begleitet. In einem Musicalischen Oratorio vorgestellt bei der jährlichen acht-tägigen Festivität in der Collegiat-Kirchen Canon: Regul: Later: bey Allerheiligen Ollmütz Anno 1740“. Singenden Persohnen: S. Joannes Nepomucenus — Tenore, König Wenceslaus — Basso, Glaub — Tenore, Hoffnung — Alto, Lieb — Canto. Musicae Author: Virtuosus Dominus Josephus Raymundus Kell'er, Almae Cathedralis Ecclesiae Olomucensis Choralista. Oratorium je poměrně krátké (12 stránek), má však devět zpěvných árií (u 7. árie připsáno: Trietto), desátá je nazvána Ariose a vše končí Chorem. U nezpěvných čísel je vždy poznamenáno, že se recitují. Jména účinkujících opět nejsou uvedena.

Třetí „Melodramatickou scénou“ nazvali sodálové Mariánské družiny Nanebevzetí P. Marie v Olomouci svou rozměrnou alegorickou hru z 31. března 1738: „Mons Calvariae in Clivo Moria praefiguratus, dum hic unigenitum Patris mul-

tarum gentium Isaacum hostiam divini amoris in voto: Ille Unigenitum Patris omnium saeculorum Jesum Christum victimam humani furoris in opere, Primum in typo paternâ dexterâ: Alterum in veritate Judaeorum perfidiâ immolatum exhibet ...“ Hra byla věnována k zbožnému rozjímání sodálů a ke cti družského starosty a jeho asistentů a hrála se v akademické koleji u jezuitů (Melodramaticâ scenâ exhibuit). Obsah poskytla Mojžíšova kniha Genesis, zvláště 22. kapitola.

Divadlo má osm výstupů (Numeri) a končí Epilogem, který pronáší Genius Congregationis, po němž zpívá chór: O Deus immensel — O Amor intensel — Quid reddam pietati? — Quid tantae Bonitati? — Hoc unum aspirat, — Qui amans exspirat, — Cor nostrum ut ardeat, — In bustum ut abeat. Následují Nomina Canentium Actorum:

1. Abrahám. Bedřich Gros, Moravan z Jindřichova u Krnova (Hennersdorf), svob. umění a filosofie Mistr, posluchač posv. bohosloví a kánonů z 2. ročníku. Basista z kláštera Hradiska.
2. Ischyryus neboli Statečnost. Jan Langer, Moravan z Vysoké (Weissagiensis), svob. umění a filosofie bakalář, posluchač metafyziky a etiky. Tenorista z Hradiska.
3. Eusebius neboli Náboženství a Géníus družiny. Josef Förster, Slezan z Lehnice (Lignicensis), posluchač fyziky a matematiky. Altista.
4. Zoëlpidius neboli Naděje života. Bernard Körpert, Moravan z Mohelnice. Poeta. Altista ze semináře sv. Františka.
5. Heophilus neboli Láska otce k synovi. Jan Kamenický, Moravan ze Sv. Kopečka. Gramatista. Altista z Hradiska.
6. Phobus neboli Strach. Bernard Němec, Moravan z Olomouce. Principista. Diskantista u sv. Mořice.
7. Izák. František Zemanský (Seemansky), Moravan z Hnojic. Principista. Diskantista z Hradiska.
8. Opheliophylus neboli Láska k pohodlí. Jan Dvořák, Moravan z Mohelnice. Principista. Diskantista v katedrálním kostele.

Konečně nejmladší divadelní představení je latinský melodram z tereziánské doby s názvem „Divus Joannes Nepomucenus contra impios Wenceslai conatus ad mortem usque decertans“. Byl hrán na počest rektora Větší latinské mariánské družiny Nanebevzaté P. Marie hr. Leopolda Dietrichštejna opět v akademické jezuitské koleji v Olomouci r. 1754, a to v dubnu (tištěná titulní stránka nemá ještě den). Scénických výstupů (Numeri) je šest. Zpívaná místa jsou označena „Aria“ (13), „Arietta“ (8), „Duetto“ (3) a na závěr „Chorus“. Je zajímavé, že jedno dueto zpívají oba hlavní protivníci: král Václav a vyslýchaný Jan z Pomuka.

Také v této hře jsou uvedena jména účinkujících, kteří představovali jak skutečné, tak alegorické postavy:

1. Wenceslaus, Jan Ridl, Slezan z Moravice (Moravicensis), svob. umění a filosofie Mistr, posluchač druhého ročníku spekulativní teologie. Tenorista z (kláštera) Hradiska.
2. Joannes. František Kops, Moravan ze Sternberka, svob. umění a filosofie Mistr, posluchač druhého ročníku spekulativní teologie. Tenorista z Hradiska.
3. Philautus neboli Sebeláska. František Peschel, Moravan z Kroměříže, posluchač prvního ročníku filosofie, ze semináře sv. Františka Xaverského. Diskantista.
4. Ischyryus neboli Statečnost. František Dostál, Moravan z Loštic, posluchač prvního ročníku filosofie, ze semináře sv. Františka Xaverského. Altista.
5. Moenomenus neboli Vztek. Jan Herinck, Čech z Řepína (Rzepinensis), posluchač prvního ročníku filosofie. Basista u Všech svatých.

6. Eustathus neboli Stálost. Ondřej Hackenwälder, Moravan ze Svitav. Poeta. Diskantista v katedrálním kostele.

Bohumil Zlámal

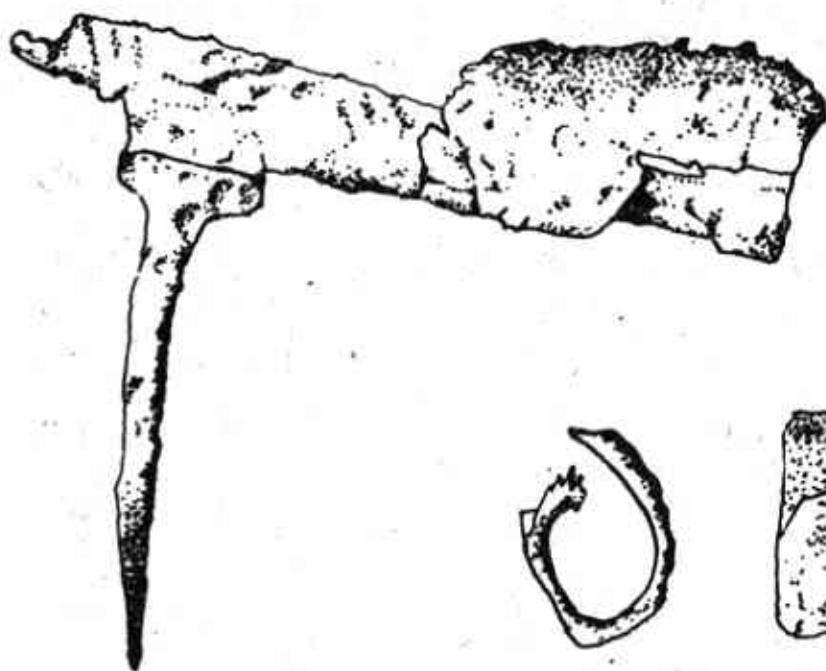
Poznámky:

1 Na hřbetě vazby: „Sammlung verschiedener Gelegenheits-Predigten“, dále tužkou: I 55. Cyrill u. Method Predigten.

● Nálezy hřebelců k ošetřování koní z Tepence a Dolan a jejich středověké analogie

Středověké hřebelce mají podle dosavadních nálezů jednu společnou základní formu: železné korýtkovité hřeblo, na jedné nebo obou okrajových hranách opatřené zoubkováním na způsob nízkého hřebenu. Kombinace zoubkovaných a hladkých plátů je podstatou také recentních hřebelců, takže možno říci, že dnešní konstrukce vychází ze staleté praxe. Středověká korýtkovitá forma měla ten praktický účel, že se v ní zachytí uvolněná srst, prach, odumřelé části kůže, hlína a jiné nečistoty.

Nález z Tepence¹ odpovídá zhruba této formě. Celkem byly nalezeny na území vnitřní obranné plošiny ve čtverci LXVII pod destrukcí dva zlomky (nál. čís. 95-71). Je velmi pravděpodobné, že jsou to části jednoho nástroje, který na rozdíl od ostatních publikovaných dokladů měl vykované držadlo, toto pak lopatkovitě rozšířenou částí bylo pak navaženo ke středu hřeblového korýtka a přecházelo v táhlý trn, původně obalený dřevěnou rukojetí. Podobný exemplář, který

Jívová, okr. Olomouc, hradiště Tepenec: části středověkého hřebelce.

se nepodařilo zachránit, byl nalezen r. 1962 jako pozůstatek po husitské posádce v Dolanech v horní partii zásypu kartuziánské prostory (býv. mnišského domku) A.

Lze říci, že napojení držadla u tepeneckého exempláře bylo na rozdíl od jiných nálezů velmi jednoduché a málo stabilní. Hřebelec ze zaniklé vsi Pfaffenschlagu, publikovaný V. Nekudou,² má oboustranné zoubkování a držadlo je vidlicovitě větvené. Pruty vidlice jsou přinýtovány asi uprostřed své délky ke hřbetu korýtky, horní konce ozdobně zatočeny do kroužků, dolní se esovitě prohýbají ke středu, dotýkají se korýtky a sbíhají v trn držadla. Hřebelec z hrádku v Újezdě u Tišnova³ má rovněž u držadla pamatováno na složitější oporu: trn držadla přechází ve třírohou vidlici, jejíž krajní paprsky jsou obloukovitě ohnuté a konce vidlice navařeny běžným způsobem ke hřbetu korýtky. Tato forma má řadu analogií vesměs staršího data. Ze semonické tvrze⁴ pochází hřebelec, který byl opatřen zoubkováním — stejně jako exemplář z Tepence — jen na vnější pracovní hraně korýtky, ale přinýtované držadlo tvořilo trn, přecházející v tříhrotu vidlici vzniklou tak, že hlavní trn byl esovitě zprohýbán a přecházel v okrajový paprsek vidlice, kdežto druhý okrajový a střední paprsek byly k němu ve sbíhavé části navařeny. Podobné nálezy jsou známy ze Slovenska a Polska.

Václav Burian

Poznámky:

1 Burian, V.: Zpráva o historickoarcheologickém výzkumu hradu Tepence (Jívová, o. Olomouc) roku 1971. Olomouc 1971, str. 166, obr. 419:1, 2. — T ý ž: Výzkum středověké akropole hradu Tepenec v roce 1971 (obec Jívová) (okres Olomouc). Přehled výzkumů 1971. Brno 1972, str. 119.

2 Nekuda, V.: Pfaffenschlag. Zaniklá osada u Slavonic. Brno 1975, str. 70–71, 143, obr. 137:8.

3 Nekuda, V. — Unger, J.: Hrádky a tvrze na Moravě. Brno, 1981, str. 297, obr. 244, str. 298.

4 Huml, V.: Zaniklá tvrz Semonice. Hradec Králové 1967, str. 38, tab. IV: 9. Další literatura zde uvedena v pozn. 71 na str. 51.

● Dva nálezy historických podkov z jižního okraje Hané

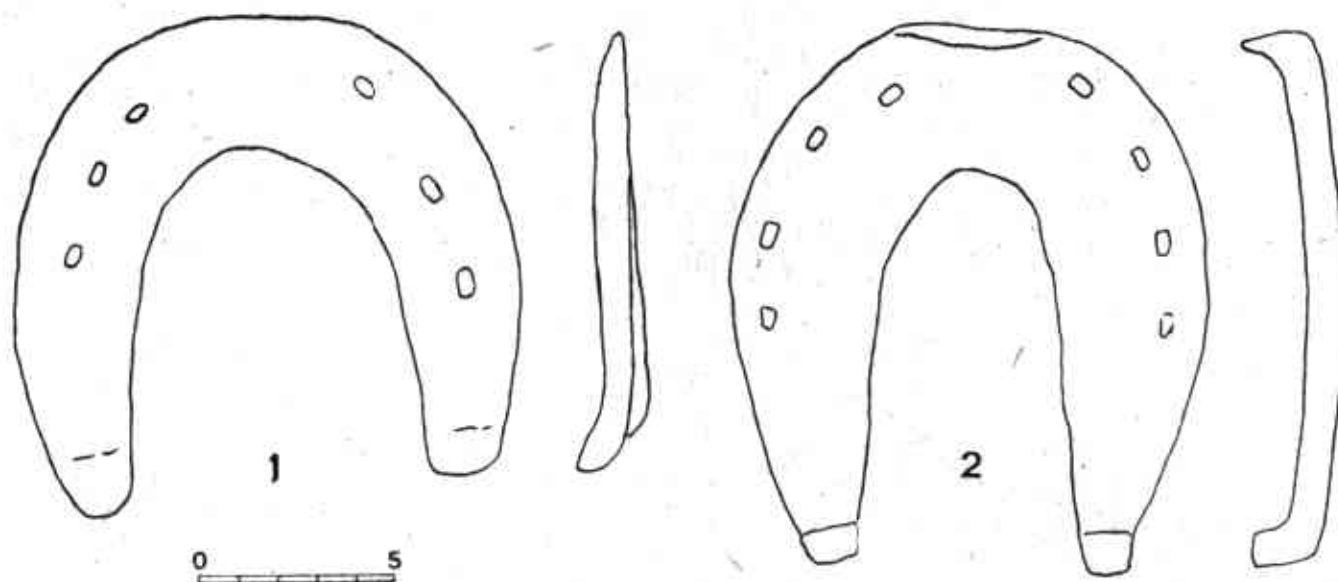
Jako dodatek k rozboru středověkých podkov z Tepence a Dolan ve Zprávách KVMO 1984, č. 228, str. 12–17 připojujeme následující sdělení o dvou ojedinělých moravských nálezech podkov, které bylo možno s určitými pravděpodobnostmi datovat.

Starší exemplář přední koňské podkovy, nalezený v září 1969 při výkopu rýhy pro kanalizaci v Komořanech (okr. Vyškov) před domem čp. 80 v hloubce 200 cm, má široce rozevřená ramena zakončená ozuby, vykoványými mírným vyhnutím patek podkovy směrem dolů. Podkova má 6 otvorů pro hřeby, obvod 320 mm, čímž podle Krále¹ náleží do skupiny malých podkov. Ve srovnání s Kaźmierczykovým systémem (typ II/2)² ji lze řadit k analogií z Opole z X.–XIII. století.³ Při uvážení stratigrafie uložení exempláře z Komořan možno jeho datování do jisté míry doplnit alespoň rámcově první historickou zmínkou o obci z roku 1340.⁴

Druhý nález je o mnoho mladší, podle analogií např. ze slavkovského bojiště je datovatelný do počátku 19. století. Podkova byla nalezena 12. 4. 1945 na po-

vrchu lesního terénu v katastru Račic (okr. Vyškov) v poleší na Říčkách v oblasti kóty Čihadlo (453), asi 2 km severozápadně od okraje Račic a severozápadně od hájovny Říčky. Jde o typickou zadní podkovu ze širokého plátu, který se v patkách zužuje a přechází v kvádřikové ozuby. Vpředu je vykován obloukovitý hmátec klínového profilu, silně připomínající touto technologií novodobou čapku, která je ovšem vykována z protilehlé plochy vzhůru. Délkou obvodu 360 mm se řadí do velikostní skupiny středních podkov. V obou případech je to zároveň ukazatelem tělesného rázu kovaných koní v této oblasti.

Václav Burian

Nálezy koňských podkov: Komořany (okr. Vyškov), cca 14. stol., Račice (okr. Vyškov), poč. 19. stol. Kresby autor.

Poznámky:

- 1 Král, E.: Základy podkovářství. Praha 1950, str. 47.
- 2 Kaźmierczyk, J.: Podkowy na Śląsku w X–XIV wieku. Studia z dziejów kultury materialnej, Polska Akademia Nauk — oddział we Wrocławiu, Prace Komisji Nauk Humanistycznych Nr. 9. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk 1978, str. 34, obr. 10 c.
- 3 Tamt., str. 117.
- 4 CDM VII, 1, 195, 207. Uvádí se Střezivoj řečený Holub z Komořan.

● Jak přišly dvě čínské mince r. 1818 do Olomouce

Podivnou cestou se dostaly do olomouckých sbírek dvě čínské mince, opatřené uprostřed čtvercovými otvory, které daroval lycejní knihovně 6. října 1818 opavský purkmistr Josef Schöszler. S mnoha jinými byly tyto mince nalezeny v bedně se zbožím, došlým do Terstu obchodníku, který byl opavským rodákem. Obchodník věnoval tento nález muzeu ve svém rodišti a dva exempláře vyčlenil jmenovaný purkmistr pro Olomouc. (Liber benefactorum collectionis numismaticeae, str. 36; viz i poněkud nepřesné sdělení Jos. Skutla v Numismatických listech, roč. VIII, 1953, str. 137.)

B.

● Smuteční hostina při pohřbu Bernarda Ferdinanda z Žerotína

V bludovském rodinném archívu Žerotínů, uloženém v pobočce Státního oblastního archívu Opava v Janovicích u Rýmařova, se dochoval soupis potravin spotřebovaných při pohřbu Bernarda Ferdinanda z Žerotína, pána na Valašském Meziříčí. Smuteční hostina, konaná po pohřbu 17. listopadu 1692 byla podle dochovaného soupisu hotovými lukulskými hody. Z domácího dobytka a lesní zvěře se podávalo maso ze čtyř volů, 12 telat, 20 valašských skopců, 12 jehňat, 5 vepřů a 24 selat, 24 krocanů a 24 hus, 36 kapounů, 40 slepic, 2 kopy kuřat, 20 párů holoubat, 36 kachen, 6 kolouchů a špičáků, 8 srnců, 3 kusy černé zvěře, 18 bažantů, 60 koroptví aj. K tomu se jako přílohy a speciality podávaly například šunka, jazyky, cerboláty, olivy, kapary, sardele, makarony, rýže, pistácie, čerstvé i solené citrony, parmazánový sýr, mandle, rozinky a dokonce 8 kop hlemýžďů a 50 želv.

Musela to být skutečně velkolepá oslava zemřelého člena žerotínského rodu. -Š-

● Zprávy o Dálném a Středním východu

z doby nejstarší i nedávno minulé nejdeme v archiváliích olomoucké pobočky Státního archívu Opava.

V souboru rukopisů olomoucké kapituly je opis cestopisu františkána Oderika z Pordenone, známého nyní pod jménem bratr Oldřich, Čech z Furlánska. Ten v letech 1316—1330 navštívil řadu zemí této vzdálené oblasti, Turecko, Irán, Kurdistán, Bagdád, Pákistán, Bombaj, Cejlon, Sumatru, Jávu Borneo a dostal se až do Lhasy v Tibetu. Zprávu nadiktoval v r. 1331 a krátce na to zemřel. Cestopis se rozšířil po celé Evropě a není proto divu, že asi v polovině 15. století byl pořízen jeden jeho opis pro kapitulní knihovnu olomouckou. Později zpráva Oderikova zapadla a objevily se další cestopisy, jejichž autoři si často vymýšleli a pustě fantazirovali. V r. 1962 vyšel český překlad Oderikova cestopisu v překladu Františka Gela a Rostislava Kocourka, pod názvem Bratr Oldřich, Čech z Furlánska. Popis východních krajů světa. Ačkoli překladatelé použili různých vydání a rukopisů tohoto cestopisu, olomoucký rukopis zřejmě neznali. Zajímavé zprávy misionářů z Goye v Indii z let 1710—1745 jsou uloženy v archivním fondu Univerzity Olomouc. V matrice university z předbělohorské doby najdeme i záznam o imatrikulaci tří Tatarů, kteří tehdy na olomoucké universitě studovali.

Obsáhlé prameny z mladší doby jsou ve fondu obchodní a živnostenská komora v Olomouci, která působila v l. 1851—1948. Od jiných obchodních komor, svých expertů a od zahraničních úřadů dostávala zprávy o politické situaci v těchto zemích a o možnostech obchodního spojení s těmito zeměmi, neboť politický faktor ovlivňoval výhodnost či nevýhodnost exportu či importu zboží. Časté jsou zprávy o uzavírání obchodních smluv, např. s Japonskem, Čínou, Indií, Irákem, Iránem, Afghánistánem aj. Pro Baťu ve Zlíně opatřovala komora v r. 1930 informace o Afghánistánu a Siamu (nyní Thajsko), zvláště o možnostech vývozu obuvi do těchto států. Když se chystala československá výstava v Japonsku v r. 1931, dotazovala se komora firem ve svém obvodu, zda mají zájem se výstavy účastnit. Nechybějí ani zprávy o Cejlonu, Indočíně, Hongkongu aj.

Všechny tyto zprávy dokládají bohatost našich archívů pro studium styků našich zemí s Východem a poskytují neznámý pramenný materiál pro dějiny států Dálného a Středního Východu.

●Neznámé prameny k dějinám Neapolského království

Ve fondu arcibiskupství Olomouc, který byl uspořádán v olomoucké pobočce Státního oblastního archivu, nalezneme kromě jiného též zajímavé prameny k dějinám Neapolského království. Neapolské království (zvané též království obou Sicílií) se rozkládalo na území jižní Itálie a ostrova Sicílie; jeho střediskem bylo město Neapol. Toto království získal mírem Utrechtským roku 1713 římský císař Karel VI., který byl též králem českým. V Neapoli vládl prostřednictvím svých místokráľů. Roku 1719 se místokrálem stal olomoucký biskup kardinál Wolfgang Hanibal hrabě Schrattenbach. Sídľil proto v Neapoli a olomoucké biskupství spravovali jím ustanovení administrátoři. Z doby jeho neapolského působení se dochovala jeho bohatá korespondence s císařským dvorem, dvorskými úředníky a vojevůdci i s jinými panovníky, jako králem španělským, portugalským, francouzským a polským, kurfiřtem mohučským, trevírským a bavorským, bohatá je jeho korespondence v Janem Václavem hr. Gallasem, císařským vyslancem u papežského dvora, s Filipem princem darmstadským, guvernérem v Mantově aj. Mezi jinými jeho písemnostmi zaujme historikovu pozornost seznam šlechtických rodin a místodržících v království neapolském od r. 1502 do r. 1719, opis zprávy o interregnu v Benátkách po smrti knížete Domenica Contariniho z r. 1675 a právnícký traktát, jak se papežové stali světskými vladaři. V uvedené korespondenci je mnoho dosud málo využitých zpráv o situaci v Neapolsku a Itálii samotné, jejíž dějiny byly v té době velmi členité. Archiv olomouckého arcibiskupství zaujme i další badatele v řadě jiných oborů.

-Rc-

●Vzestup a pád kapitalistického rodu Kleinů

Historie zná mnoho příkladů prudkého vzestupu a rychlého pádu jednotlivců i celých rodin hlavně v období kapitalismu. I severní Morava byla v nedávné minulosti svědkem takovýchto rychlých společenských přeměn. Počátkem 19. století se náhle objevili na hospodářské scéně tehdejšího Rakouska bratři Kleinové. Tato rodina, pocházející původně ze Šumperka, jejíž příslušníci byli ještě v druhé polovině 18. století žerotínskými poddanými, se vyvíhla během jediné generace svou podnikavostí a dravostí na přední místo hospodářského světa rakouské monarchie.

Dvacátá až padesátá léta minulého století byla v monarchii poznamenána rychlým růstem průmyslové výroby a s tím spojené výstavby nových silnic, železnic i různých vodních děl. Moc a slávu Kleinů založilo šest bratří Kleinů, z nich po předčasné smrti dvou prosluli nejvíce čtyři zbývající — František (+1855), Libor (+1848), Albert (+1877) a Hubert (+1856). Jejich podnikatelská firma „Bratři Kleinové“ prováděla od konce dvacátých let různé silniční stavební práce, z nichž jmenujeme alespoň stavbu silnice z Místku do Frýdku, z Opavy do Bartultovic, z Jablonného do Šumperku, z Holíče na Slovensku do Slavkova u Brna. Od poloviny třicátých let s pronikáním železniční dopravy přešla společnost postupně na stavbu železnic a Kleinové stavěli železnice v Rakousku, i u nás v Čechách a na Moravě. Například vystavěli železnici z Vranovic do Brna, z Hodonína do Olomouce, z Olomouce do Prahy a dále do Děčína a mnohé jiné.

Pro stavbu železnic investovali Kleinové značné prostředky i do těžby a zpracování železa. Proto koupili v r. 1844 velkostatek Loučná (dříve Vízmbek) na severní Moravě, kde stály v té době prosperující železářny v Sobotíně a

Vízmberku. K panství přikoupili později i železárny ve Štěpánově u Olomouce.

Za zásluhy o rozvoj rakouského průmyslu byli Kleinové povýšeni císařovnou do šlechtického stavu. Ovšem již koncem života posledního z podnikatelů, Alberta, se počaly projevovat první vážné hospodářské potíže a nedostatky, které vedly k postupnému omezování podnikatelské činnosti. Tyto výrobní a odbytové potíže se projevily hlavně v hutích na severní Moravě, jež nemohly konkurovat prudce se rozvíjícímu hutnímu průmyslu na Ostravsku a Třinecku, jež díky své nové technologii a dostatečným blízkým zdrojům kvalitního uhlí vyráběly daleko levnější a kvalitnější železářské výrobky. Proto byla práce ve všech Kleinových hutích omezována, až nakonec koncem osmdesátých let byla úplně zastavena.

S hospodářským úpadkem šel ruku v ruce i rychlý úpadek finanční. Poslední příslušníci rodu se omezili již jen na správu svých nevelkých a málo výnosných velkostatků na severní Moravě, ve Slezsku a v Rakousku.

-Š-

Opravy tiskových chyb ve Zprávách KVMO

č. 232

str. 18, ř. 47: **REPREZENTAČNÍ**, správně **PREZENTAČNÍ**

str. 31, ř. 14: **hvězdě**, správně **hvězdici**

str. 32, ř. 20: **V. Bittner**, správně **M. Bouška**

str. 32, ř. 29: **reprezentační**, správně **prezentační**

č. 234

str. 5, ř. 9: **Ulrichsdorf**, správně **Ulrichshof**

str. 20, 1. odst., ř. 3: **jeho**, správně **jejich**

Vyobrazení na obálce:

1. Rudá armáda v Tršticích 8. května 1945.
2. Komenského ulice v Olomouci 8. května 1945.
3. Ve Velkém Újezdě 8. května 1945. Sovětská armáda v Bílsku na křižovatce k Loučce.
4. Rudoarmejci na olomouckém náměstí.

OBSAH:

ČLÁNKY: L. Drtílková, M. Papoušek, Od poroby k vítězství, 1. — P. Urbášek, Od boj na Troubelicku 1938—1945, 4. — J. Dopita, Medaile průmyslových výstav v Olomouci, 7. — V. Gračka, Olomoucké památky na koňskou dopravu, 12. — J. M. Daňhelka, Litovelská měšťanská střelnice, 16. — SDĚLENÍ: M. Nevěřilová, Expozice v Javoříčku, 21. — V. Burian, Ještě k mauzoleu olomouckých Přemyslovců na Hradisku, 22. — V. Burian, „Malíř Josef N.“ působící na Hradisku, 23. — B. Zlámal, Melodramata provozovaná v Olomouci v 18. století, 24. — V. Burian, Nálezy hřebelců k ošetřování koní z Tepence a Dolan a jejich středověké analogie, 26. — V. Burian, Dva nálezy historických podkov z jižního okraje Hané, 27. — B., Jak přišly dvě čínské mince r. 1818 do Olomouce, 28. — Š., Smuteční hostina při pohřbu Bernarda Ferdinanda z Žerotína, 29. — Rc., Neznámé prameny k dějinám Neapolského království, 30. — Š., Vzestup a pád kapitalistického rodu Kleinů, 30.

Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci č. 236.

Vydalo Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci, nám. Republiky 5/6.

Odpovědný redaktor dr. Vlastimil Tlusták.

Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p. závod 11, třída Lídových milicí č. 5, Olomouc.

Rukopis odevzdán do tisku 2. 7. 1985.

Reg. zn. RM 134.

